

Encycl. O.

52.

108.

STAMPFEL-FÉLE
ANYOS ZSEB-KONYVTÁR.

133.

Dr. Balogh Arthur

MAGYAR KÖZJOG.

Ára 60 fill. • 30 kr.

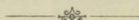
POZSONY-BUDAPEST
KIADJA
STAMPFEL K.

IMAGY TUD. AKAD. EMLÉK
ARÁTVYLLÓN

STAMPFEL-FÉLE
TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

— 133. —

MAGYAR KÖZJOG.

IRTA

Dr. BALOGH ARTHUR,

MAGY. TUD. AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

POZSONY. — BUDAPEST.

STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

1963

*A tudományos zsebkönyvtár jog- és állam-
tudományi csoportjából eddig megjelent:*

8. **Római jog. I. Institutiók.** Irta *Dr. Bozóky Alajos.*
9. **Római jog. II. Pandekták.** Irta *Dr. Bozóky Alajos.*
10. **Katholikus Egyházjog.** Irta *Dr. Bozóky Alajos.*
21. **Nemzetközi jog.** Irta *Dr. Gratz Gusztáv.*
- 31.—34. **Magyar magánjog.** Irta *Dr. Katona Mór.*
- 39.—40. **Magyar büntetőjog.** Irta *Dr. Atzél Béla.*
- 41.—42. **Bűnvádi perrendtartás.** Irta *Dr. Atzél Béla.*
55. **Magyar közigazgatási jog.** Irta *Dr. Falcsik Dezső.*
56. **Alkotmányi politika.** Irta *Dr. Gratz Gusztáv.*
- 57./57a. **Magyar pénzügyi jog vázlata.** Irta *Dr. Bartha Béla.*
59. **Ethika.** Irta *Dr. Somló Bódog.*
66. **A magyar váltójog.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
74. **Államszámviteltan.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
75. **Jogbölcselet.** Irta *Dr. Somló Bódog.*
79. **Szociológia.** Irta *Dr. Somló Bódog.*
84. **Kereskedelmi jog.** Irta *Dr. Berényi Pál.*
102. **Bevezetés a jog- és államtudományokba.**
Irta *Dr. Kun Béla.*
- 119.—120. **Magyar protestáns egyházjog.** Irta
Hörk József.
133. **Magyar közjog.** Irta *Dr. Balogh Arthur.*

Követni fogják:

**Polgári perrendtartás. — Magyar bányajog. —
Alkotmánytan, stb.**

Bevezetés.

1. §. A magyar közjog, a források és az irodalom. A magyar közjog azoknak a szabályoknak foglalata, melyek a magyar állam életének jogi rendjét meghatározzák.

A jog azon nyilvánulási formái, a honnan ezek a szabályok kivehetők, képezik a magyar közjog forrásait.

A jogforrás lehet közös vagy különös a szerint a mint általános vagy részleges érvényű jogot tartalmaz. Lehet írott vagy nem írott, a szerint, a mint az illető jogalkotó tényező (a törvényhozó vagy a végrehajtó hatalom) írásba foglalva hirdette ki, vagy az csak tettekben nyilvánul (szokásjog).

Az írott jogforrások a következők:

a) A törvény vagyis azon általános szabály, melyet a törvényesen egybegyűlt országgyűlés elfogadott, a koronás király szentesített és királyi pecséttel ellátva s a törvényes módon kihirdelve lett. A törvény a legnagyobb erejű jogforrás, mert a legfőbb állami hatalomtól: a törvényhozó hatalomtól származik. Törvényt változtatni, módosítani csak újabb törvénnyel lehet.

A régibb törvények első teljes összegyűjtése „Corpus Juris Hungarici“ néven 1696-ban adatott ki. Ma a törvények az „Országos Törvénytár“-ban jelennek meg. A törvények a naptári év és évenként kezdődő sorszámok szerint idéztetnek.

b) Az államszerződések vagy nemzetközi szerződések, vagy államalkotó szerződések. A nemzetközi szerződéseket Austriával vagy egy más idegen állammal kötjük. Az államalkotó szerződések az egész állam és annak valamely területrésze közt jönnek létre. Ilyen a magyar-horvát egyezmény (1868: XXX. t. c.)

c) A királyi kiváltság (privilegium) a koronás király által egyeseknek vagy testületeknek adott jog.

d) A kormányrendeletek a végrehajtó hatalom jogalkotásának nyilvánulásai. Ezek királyi vagy ministeri rendeletek lehetnek. Kihirdettetnek a hivatalos lapban, gyűjtetnek a „Rendeletek Tárá”-ban.

e) A helyhatósági szabályrendeletek az önkormányzati alakzatok (törvényhatóságok, rendezett tanácsú városok és községek) által saját belügyeikben hozott rendelkezések.

f) Az uralkodó család házi szabályai csak valamely magyar törvénynél fogva magyar közjogi források, amennyiben t. i. magyar törvény azokat kifejezetten elfogadta.

Nem írott jogforrás a szokás. Ilyet alkothat nemcsak a nép, hanem a többi jogalkotó tényezők is: király és országgyűlés, a kormány, az önkormányzat. Írott szokásjogi főforrásunk Werbőczy Hármaskönyve (1517, idézve: H. K.), melyet az 1514-ki országgyűlés átvizsgált és helyeselt.

A magyar közjogi irodalmának rendszeres művelése a XVII. század elején veszi kezdetét, azonban szigorúan tudományos alapon álló, objektív irányú államjogi művekkel csak a XIX. században találkozunk. Az egész közjogra kiterjedők: Artner, Schödel, Beck, Grossing művei. Rendszeres, tudományos mű: Rosenmann: *Jus publicum Regni Hungariae*. Bécs. 1791. (Szerzője Ürményi József). Tendenciózus, téves fejtegetéssel telt munka, Gustermann: *Ungerisches Staatsrecht*. Bécs. 1818. Kiváló értékű s ma is tekintélyként idéztetni szokott mű: Cziráky Antal gr.: *Conspectus iuris publici regni Hungariae*. Bécs. 1851. — Virozsil: *Jus publicum regni Hungariae* cz. alatt (Bécs 1850.) megjelent műve nagy történeti apparátussal írott mű. Récsi: Magyarország közjoga, Pest 1861. főleg Czirákyt követi. Újabb rendszeres munkák: Korbuly Imre: Magyarország közjoga, Kiss István: Magyar közjog, Nagy Ernő: Magyarország közjoga, Horváth János: Magyar királyság közjoga, Kmety Károly: Magyar közjog és jelen mű szerzőjének: A magyar államjog alaptanai c. műve.

A nagy számban megjelent monographiák közül kiemelendő Deák Ferencznek Lustkandl ellen írt Adalék a magyar közjoghoz cz. műve, mely államjogunk legnevezetesebb kérdéseire állandó becsű dolgozat.

2. §. Általánostudnivalók a magyar államról. A magyar állam neve régebben „Magyarország és kapcsolt részei“ volt, jelenleg pedig „Magyarország és társországai“, utóbbiak alatt értetvén Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok. Használt kifejezések még: „a magyar korona (a magyar szent korona) országai“, „Szent-István koronájának országai“, vagy „Szent István koronája alatti országok“. Az uralkodási formára utalva: magyar királyság; továbbá magyar birodalom.

A magyar állam egyeduralmi (monarchikus) állam, vagyis oly állam, melyben egy ember: a király nem ugyan kizárólag de az összes szuverén funkciókat döntő erejű jogositványokkal végzi s az egyetlen az államban, a ki szuverén, jogi felelősséggel tényeiért nem tartozik. A magyar állam jelenleg örökösödési monarchia (1687:II., 1723:I. II.); a koronát örökli a Habsburg-Lotharingiai uralkodóház (a kijelölt nőágakból származó s törvényes kellékekkel bíró trónörökösök). — Továbbá a magyar állam korlátolt, alkotmányos monarchia, vagyis a főhatalom meg van osztva a király és nemzet között. — Kormányzati formájára végül a magyar állam parlamenti kormányzatú állam, miután benne az állami főtényezők közt a fősúly az országgyűlésnél van; az országgyűlés törvényhozó jogain kívül a végrehajtó hatalomra is mérvadó befolyást gyakorol.

3. §. A magyar állam egysége és függetlensége. Magyarország (az 1848 óta vele teljesen egyesült Erdélylyel) a társországaikat képező Horvát-Szlavonországokkal, valamint Fiumével együtt oszthatatlan egységet képez. Az állam-egységet kifejezi a korona; az állam egész területe a korona területe, az állam összes tagjai a korona tagjai, alattvalói, az egész államban a korona hatalma gyakoroltatik. A magyar állam egysége biztosítva van az 1723:I. tcz.-ben, mely kimondja, hogy a Szent István koronájához tartozó területek a király által feloszthatatlanul együtt birtoklandók. A

trónra lépő királyok a királyi hitlevelekben (1. pont) ezen törvényes rendelkezés fentartását külön is megigérik.

A magyar állam más államokkal szemben független volt minden időkben, függetlenségét nem egy oldalról jött támadásokkal szemben (német-római birodalom, kelet-római birodalom, római szentszék, török uralom) folyton fentartotta. A mohácsi vész után mint független, önálló állam választja meg Magyarország I. Ferdinándot királyául, neki s utódainak (1547:V.), ez által a Habsburg-háznak, biztosítván a trónt, bár a trónörökösödés rendje még nem volt megállapítva. A Habsburgház fiági örökösödése megállapíttatik az 1687:II. tcz.-ben, a kijelölt nőágak örökösödése pedig az 1723:I. és II. tcz.-ekben (pragmatica sanctio). A *pragmatica sanctio* azonban Magyarország függetlenségét nem érintette.

Már az 1715:III. tcz. kimondja, hogy a király Magyarországon soha másképp uralkodni nem fog, mint az országnak eddig hozott s jövőben országgyűlésileg hozandó saját törvényei szerint és így más tartományok kormányzati módját és törvényeit Magyarországra behozni nem fogja. Ugyanezt elismeri az 1723:III. tcz. Az 1791:X. tcz. (az ország függetlenségéről) pedig újból kifejezi, hogy ámbár az uralkodóház nőágának az 1723:I. és II. t.-czikkekben Magyarországra nézve megállapított örökösödése ugyanazon személyt illeti, kit a megállapított örökösödési rend szerint elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul birandó örökös tartományokban illet az uralkodás, Magyarország mindazáltal szabad ország s egész országlási formájára nézve független, semmi más országnak vagy népnek lekötve nincsen, hanem saját önállással és alkotmányával bír s ebben a király csak az ország saját törvényei szerint, nem pedig más tartományok módjára, uralkodhat és kormányozhat. Az 1791:XII. t.-cz. ugyanezt megerősíti a törvényhozó, végrehajtó és birói hatalom törvényes gyakorlatára nézve.

I. Ferencz 1804-ben az ausztriai császári címet felvéve, ugyanezen év aug. 17-én kelt leiratában biztosította Magyarország alkotmányos önállóságának, a magyar királyi méltóságnak sértetlen fennmaradását.

Az 1867: XII. t.-cz. által bizonyos ügyek (közös külügy, közös hadügy s e kettőre vonatkozó pénzügy) kivétettek a magyar végrehajtó hatalom s részben az országgyűlés illetékessége alól, a közös miniszterekre s a delegációkra ruháztatván. Azonban e törvény a magyar állam függetlenségén csorbát nem ejtett; életbelépésének az lévén alapfeltétele, hogy Magyarország alkotmányos önállása sértetlenül fentartassék. A magyar állam törvényes függetlenségének, szabadságának fentartását biztosítja a király a koronázási hitlevélben és esküben.

4. §. Az alkotmány és biztosítéka i. Az alkotmány azoknak a jogszabályoknak összesége, melyek az állam szervezetét és az államhatalom működését, valamint az állampolgárokhoz való viszonyát megállapítják. — A magyar alkotmány tételei nincsenek egyetlen alaptörvényben, írott alkotmánylevélben (charta-ban) összefoglalva, hanem annak egyes részleteit a nemzet ezeréves állami élete folyamán fokozatosan alakította ki vagyis a magyar alkotmány történeti alkotmány.

Az alkotmány biztosítékai alatt amaz intézményeket értjük, melyek különösen alkalmasak arra, hogy a nemzet s az állampolgárok jogai biztosíttassanak. Ily intézmények: a koronázás; az országgyűlés adó- és ujoncmegajánlási joga; a ministeri felelősség; az önkormányzat azon joga, melynél fogva a törvényhatóságok az országgyűlésileg meg nem szavazott adók tényleges behajtására és az országgyűlésileg meg nem ajánlott ujonczok tényleges kiállítására vonatkozó kormányrendeleteket végrehajtani nem kötelesek; a nép részvétele a birói hatalom gyakorlásában az esküdtszéki intézmény által; a birói függetlenség; a sajtószabadság, a politikai szólás- és véleményyszabadság; a passzív ellenállási jog, melynél fogva ha az állampolgárok a végrehajtó hatalom törvénytelen rendeleteivel szemben passzív magatartást tanúsítanak, e magatartásuk nem büntettetik; végül a sérelememelési (panasz-) jog.

I. A terület.

5. §. Az államterület. A magyar államterület a földterület egy meghatározott része, mely a magyar államhatalomnak alá van vetve. Az a terület, mely ma alá van vetve a magyar államhatalomnak, a tényleges államterület. A terület azonban különböző időszakokban különböző történeti alakulásokat mutat.

A magyar állam tényleges területét képezik:

1. A szoros értelemben vett Magyarország, melylyel az előbb országos különállással birt Erdély teljes államegységbe olvasztva van, úgy hogy ma már részt nem képez. (1848: VII.)

2. Horvát-Szlavon- és Dalmátor-szágok, mely országokból azonban Dalmácia tényleg nem tartozik a magyar koronához. Ezek Magyarország társországait képezik, széles körű országos autonómiával.

3. Fiume a magyar koronához csatolt külön testet (*separatum sacrae regni coronae adnexum corpus*) képez (Mária-Terézia 1778-ki diplomája). Az 1868: XXX. t. 76. §. szerint Fiume autonómiája a magyar országgyűlés, Horvát-Szlavon-Dalmátországok országgyűlése és Fiume városa közt közegyetértéssel lett volna megállapítandó. Ez nem sikerülvén, 1871-ben a ma is fennálló provizórium lépett életbe. A törvényhozást Fiuméra nézve is a magyar országgyűlés gyakorolja.

Fiume és kerületének kormányzata élén a kormányzó áll, kit a király nevez ki. A kormányzó a beligazgatási ügyekben a miniszterium közege s vezeti Fiume és kerülete közigazgatását. Az igaz-

ságszolgáltatás tekintetében Fiumében külön kir. törvényszék működik. A vallás- és közoktatásügy tekintetében Fiume város és kerülete szintén a magyar minisztérium alatt áll, kivéve az ottani horvát gimnáziumot. Fiume statutumalkotási joggal bír; a statutumokat a városi képviselőtestület közreműködése mellett a kormányzó állapítja meg és a minisztérium hagyja jóvá.

A kormányzónak jogában áll a közgyűléseken elnökölni. A város ügyeit a városi tanács vezeti, melynek élén a polgármester (podesta) áll. A kormányzó mellett a kormányzói tanács áll fenn. (1901: IX.).

6. §. Bosznia és Hercegovina viszonya a magyar államhoz. A berlini szerződés (1878. július 13.) megállapítja, hogy Boszniát és Hercegovinát Ausztria és Magyarország szállja meg (okkupálja) és igazgassa. Bosznia és Hercegovina nem tartozik se Magyarországhoz, se Ausztriához, a két tartomány területe külföldet képez. Az államhatalom elvileg ma is a szultánt illeti, de az összes államhatalmi teendők Ausztria és Magyarország által gyakoroltatnak. A tartományok igazgatása a közös pénzügyminiszterre van bízva, a magyar kormánynak azonban kötelessége ezen igazgatásba befolyni.

7. §. Az ország integritása. Az ország integritása (területi vagy jogi integritás) megköveteli, hogy a magyar állam egész területe a magyar főhatalomnak legyen alávetve. Az állam területe csak a törvényhozás által változtatható.

A politikai integritásnál fogva pedig az államterület semmi része se vehető ki az ugyanazon magyar alkotmányos közjogi szervezet, törvényhozás és kormányzat alól.

8. §. A magyar állam czimerei és színei. Magyarország címere függélyes vonallal két egyenlő részre osztott czimerpajzs, jobb felén váltakozva nyolcz vörös és ezüst pólya, bal felén vörös mezőben hármás zöld dombon nyílt aranykoronából kiemelkedő kettős kereszt, a pajzs felett Szent István koronája. Horvátország címere: 20 ezüst és ugyanannyi veres koczka. Szlavóniáé két vízszintesen futó folyó által három mezőre osztott czimerpaizs. A felső és alsó mező kék, a középső

zöld; a felső mezőben egy csillag, a középsőben jobbfelé szaladó nyest látható. Dalmácia czímere: kék mezőben három koronás leopárdfej. Magyarország színei: vörös-fehér-zöld, egymás alatt. A társországok színei; vörös-fehér-kék.

II. A nép.

9. §. Az állampolgárság. A magyar állam népét mindazok alkotják, kik a magyar államhoz tartoznak, állandóan a magyar állam főhatalma alatt állanak. Ezek a magyar állampolgárok. A magyar korona összes országaiban az állampolgárság egy és ugyanaz.

A horvát-szlavonországiak is magyar állampolgárok, de ezek horvát országos illetőséggel bírnak t. i. a külön horvát-szlavon országos hatóságok alá tartoznak.

Az állampolgárságról az 1879. L. t.-cz. intézkedik. Az állampolgárság megszerzési módjai:

a) leszármazás által megszerzik az állampolgárságot a magyar állampolgár törvényes gyermekei, valamint magyar állampolgárnő törvénytelen gyermekei akkor is, ha a születési hely külföldön van;

b) törvényesítés által megszerzi az állampolgárságot magyar állampolgárnak külföldi nőtől született törvénytelen gyermeke, ha a hazai törvények értelmében törvényesítettik;

c) házasság által megszerzi az állampolgárságot azon külföldi nő, ki magyar állampolgárhoz megy férjhez;

d) honosítás által azon külföldi szerzi meg az állampolgárságot, ki honosítási okiratot, vagy honosítási (királyi) oklevelet nyer s a magyar állampolgári esküt vagy fogadalmat leteszi.

Elvész az állampolgárság:

a) elbocsátás által, ez iránt béke idején a belügyminiszter, Horvát-Szlavonországban a bán határoz;

b) a belügyminiszter (a bán) kimondhatják az állampolgárság elvesztését arra, ki engedélyük nélkül más állam szolgálatába lépett, ha felszólításukra e szolgálatból ki nem lép;

c) ki a magyar kormány (vagy az osztrák és magyar közös miniszterek) megbízása nélkül tíz évig megszakítás nélkül külföldön tartózkodik, elveszti állampolgárságát,

d) törvényesítés által elvesztik az állampolgárságot azon gyermekek, kik külföldi állampolgársággal bíró természetes atyjuk hazája törvényei értelmében törvényesítettnek,

e) házasság által elveszti állampolgárságát az a nő, ki nem magyar állampolgárhoz megy férjhez.

10. §. Az állampolgárok jogi állása. Az állampolgárok ma ugyanazon kötelességekkel és jogokkal bírnak az állam irányában. Ez az állampolgári jogegyenlőség.

A) Az állampolgári kötelességek:

a) Az állampolgárok a törvényeknek s a törvényes hatósági rendeleteknek engedelmességgel, a király és a magyar állam iránt hűséggel tartoznak.

b) A tankötelességnél fogva minden szülő, vagy gyám köteles gyermekét vagy gyámoltját, életök 6. évének betöltésétől a 12., illetve 15. év betöltéséig nyilvános iskolába járatni. (1868 : XXXVIII.).

c) A közteherviselésnél fogva mindenki tartozik a közszükségletek fedezésére pénzbeli és természetbeni közszolgáltatásokkal egyaránt és aránylagosan hozzájárulni (1848: VIII.).

d) A védkötelezettség általános s minden védképes állampolgár által személyesen teljesítendő (1889: VI.) A véderő alkatrészei: a hadsereg, haditengerészet, honvédség és a népfelkelés. A hadseregbe, haditengerészetbe, honvédségbe lépés kötelezettsége azon naptári év január 1-ével kezdődik, melyben a védköteles életének 21-ik évét betölti és tart 12 évig, vagyis azon naptári év december 31-éig, melyben a védköteles 33-ik életévét betölti. A szolgálati kötelezettség tart: a hadseregnél: 3 évig a sorhadban, 7 évig a tartalékban; a haditengerészetnél: 4 évig a sorhadban, 5 évig a tartalékban; a hadsereg póttartalékába sorozottakra 10 évig; a honvédségnél: 2 évig azok részére, kik miután szolgálati kötelezettségüknek a hadseregben vagy póttartalékban eleget tettek, helyezettnek át a hon-

védtséghez, 12 évig azok részére, kik közvetlenül a honvédséghez soroztatnak be.

Az egyévi önkéntesség kedvezményét azok élvezik, kik: a) legkésőbb azon évi márczius 1-eig, mely évben állíttatnak, valamely nyilvános vagy nyilvánossági joggal felruházott középiskolát vagy ezekkel egyenjogusított tanintézetet sikerrel bevégeztek, vagy b) a fenti időben valamely bel-földi nyilvános vagy nyilvánossági joggal felruházott középiskola utolsó évfolyamába tartoztak s azt ugyanazon év október 1-éig sikerrel bevégezték, vagy c) az e célból szervezett vegyes vizsgálóbizottság előtt azon év márczius 1-éig, melyben 21-ik életévüket betöltik, felvételi vizsgát tesznek.

A honvédség csak az államterületen belül alkalmazható, ezen kívül való alkalmazását csak a törvényhozás engedheti meg. Ha az országgyűlés együtt nincs s a halasztásból veszély származnék, a király az összminiszterium felelőssége mellett elrendelheti a honvédségnek az ország határán kívül való alkalmazását, de a legközelebb összeülő országgyűlés jóváhagyása ez esetben is kikérendő.

A népfölkelés (1868: XLII., 1886: XX.) kötelezettsége alá esik minden honpolgár, ki a népfölkelési szolgálathoz szükséges védképességgel bír és sem a hadsereg, sem a honvédség állományához nem tartozik, azon év elejétől, melyben 19-ik életévét betölti, azon év végéig, melyben 42-ik életévét meghaladja.

B) Az állampolgárok jogai. 1) A polgári jogok:

a) a személyes szabadság (1848: III.),

b) a tulajdon sérthetetlensége (1848: III. IX.—XV.),

c) a vallásszabadság, melyet ujabban az 1894: XXXI. és 1895: XLIII. t.-c.-ek (az u. n. egyházpolitikai törvények) szabályoznak. Ezek szerint: mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, ezt a törvények s a közerkölcsiség korlátai közt külsőleg is kifejezheti s gyakorolhatja; a polgári és politikai jogok gyakorlására való képesség a vallástól független; vallási hite vagy egyházi szabályai senkit sem mentenek fel törvényes kötelessége teljesítése alól; a törvényes

feltételek mellett szabad mindenkinek a kilépés valamely vallásfelekezetből, vagy a belépés valamelyikbe (1895: XLIII.); a világi jogban érvényes házasság kötését világi jog szabályozza. (1894: XXXI.).

Törvényesen bevett vallások: a római és görög katolikus, a görög keleti, az evangélikus református (helvét), az ágostai evangélikus, az unitárius és az izraelita. Azon állampolgárok, kik törvényesen elismert vallásfelekezetté kívánnak alakulni, tartoznak: legalább egy egyházközség felállítását és fentartását a felekezetükhöz tartozó gyermekek iskolai hitoktatását biztosítani; szervezeti szabályaikat jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatni.

Mindenkinek, ki tizennyolczadik életévét betöltötte — férjhezment nők e kor elérése előtt is — jogában áll valamely törvényesen bevett vagy elismert vallásfelekezetből kilépni, vagy abba belépni, vagy felekezeten kívül maradni.

A katolikus egyház hat századig uralkodó vallás volt. A magyar állam megalakításában kiváló tényező volt, azért a katolikus vallás és az állam közt a viszony szorosabb, állása a többi felekezetekénél kitünőbb. A királynak római katolikusnak kell lenni, a koronázási szertartás egyházi része a róm. katolikus vallás szerint a róm. katolikus papság részvételével történik, főpapjai az országgyűlés főrendi tábláján kaptak helyett (1608: k. u. I., 1885: VII.). A róm. kath. egyház káptalanjai és konventjei mint hiteles helyek törvények és kir. privilegiumok által nyert hatáskörükben nevezetes jelentőséggel bírtak.

A protestáns vallás szabad vallásgyakorlatát s követőinek polgári és politikai jogokban részesedését a bécsi (1606) és a linczi (1645) béke, illetve az ezeket becikkelyező 1608: k. e. I. és 1647: V. t.-cikkiek biztosítják, az 1791: XXVI. t.-cz. pedig a protestánsok jogállapotát részletesebben szabályozza. Az 1848: XX. t.-cz. kimondja a protestáns vallás egyenlőségét és viszonyosságát a többi bevett vallásfelekezetekkel, s ezt az 1868: LIII. t.-cz. vitte keresztül.

A görög nem egyesültek szabad vallásgyakorlatát és a polgári és politikai jogok élvezetét az

1691: XXVII. t.-cz. biztosítja. Belső szervezetét a Declaratorium Illyricum (1799.) és királyi privilegiumok s legfelsőbb rendeletek szabályozzák. Az 1848: XX. t.-cz. a bevett vallások kölcsönösségét és viszonyosságát rájuk is kiterjeszti, az 1868: LIII. t.-cz. pedig viszonyát a többi vallásfelekezetekhez az egyenlőség s viszonyosság alapján szabályozza.

Az unitárius vallást az 1848: XX. t. cz. veszi fel a bevett vallások közé, az egyenlőséget és viszonyosságot az 1868: LIII. t.-cz. szabályozza.

A zsidó vallást 1867-ig tűrt vallásnak tekintették; az 1867: XVII. t.-cz. a polgári és politikai jogok tekintetében a bevett vallásfelekezetekkel egyenjogusította, a fennállott köz- és magánjogi korlátozásokat megszüntetvén. Azonban, miután az 1868: LIII. t.-cz. csak a bevett keresztény vallásfelekezetek egyenlőségét és viszonyosságát szabályozta, a zsidó vallás a bevett vallásfelekezetekkel egyenlővé nem tétezt. Az 1878: V. és 1879: XL. t.-cz óta elismert vallás, az 1895: XLII. t.-cz. óta pedig törvényesen bevett vallás, kiterjesztvén az utóbbi az 1868: LIII. t.-cz. rendelkezéseit részben az izraelitákra is. Az izraeliták jogállása ma nagyjában ugyanaz, mint a többi elismert vallásfelekezeté. De azok a speciális törvényes rendelkezések, melyek a régi bevett vallásokra vonatkoznak, ma is fenállanak (így a nádorságra, koronaőrökre).

d) A gyülekezési és egyesülési szabadság. Politikai gyűlések, népgyűlések, gyülekezetek 24 órával előbb bejelentendők a közigazgatási hatóságnál. A hatóság a bejelentést tudomásul veszi, de azt megtagadhatja, ha a közrendet s közbékét veszélyeztetettnek látja. Az egyletek alapszabályai a törvényhatóság útján a belügyminiszternek jóváhagyás végett bemutatandók.

e) A sajtószabadságnál fogva gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és terjesztheti (1848: XVIII.).

f) A tanzsabadság a tanítás és tanulás szabadságát foglalja magában (1868: XXXVIII., 1848: XIX.).

g) A nemzetiségi egyenjogúság (1868: XLIV.). Magyarország összes honpolgárai politikailag egy nemzetet képeznek: az oszthatatlan, egységes

magyar nemeetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiségű legyen is, egyenjogú tagja. Az állam hivatalos nyelve, a törvényhozás, kormányzat s igazságszolgáltatás nyelve a magyar. A közigazgatási és bírói hivatalokra a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben jártas, különben is alkalmas személyek lehetőleg alkalmazandók. A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén vezettetnek, de a bizottsági tagok egy ötöde más nemzetiségi nyelvet is kívánhat. A községek maguk választják jegyzőkönyvi s ügyviteli nyelvüket. A jegyzőkönyv azon nyelven is vezetendő, melyet a községi bizottság egy ötöde kíván.

h) A kérvényezési jognál fogva a honpolgárok kérelmekkel a királyhoz, az országgyűléshez, a kormányhoz és egyéb hatóságokhoz fordulhatnak. A sérelememelési vagy panaszjognál fogva a polgári és politikai jogok megsértése ellen az egyes állampolgárok, testületek, a törvényhatóságok és községek az illetékes felsőbb hatóságnál, sőt a királynál is orvoslást kereshetnek. Az országgyűlés a királyhoz fordulhat panasszal.

2) A politikai jogok. Mig a polgári jogok az egyesnek az államhatalom által elismert és garantált természetes jogszféráját foglalják magokban, a politikai jogok által az egyes egyenesen a közhatalom részeséé lesz, főleg az országos képviselői választói jog és a megválaszthatóság által. A politikai jogok feltétele: az állampolgárság, a férfinem, a betöltött 20. év (passzív választói joghoz 24. év, esküdti tagsághoz 26. év), a polgári jó hírnév és becsület. A politikai jogokhoz tartozik a hivatalképesség is.

A politikai jogok bizonyos bűntények vagy vétségek elkövetése miatt a bíróság által mellék-büntetésképen a szabadságvesztés büntetésének kiállításától számított bizonyos időre felfüggesztetnek. A politikai jogok felfüggesztése következtében az illető nem lehet tagja az országgyűlésnek és a törvényhatósági vagy községi képviselőtestületnek, nem lehet esküdtzéki tag nem bír választói joggal az országos képviselői, törvényhatósági vagy községi választásoknál (1878: V.).

III. Az államhatalom.

11. §. Az államhatalom a magyar államban. Az államhatalom (főhatalom) az állami legfőbb akarat érvényesülése. Az államhatalom alanya, a magyar közjogi felfogás szerint, Magyarország szent koronája (sacra Regni Corona). Ez minden közhatalom forrása. A király a főhatalom birtokosa, mert a koronát ő viseli; de a nemzet is részese a főhatalomnak, mert a koronában a nemzet is benne van. A korona viselője: a király és tagjai, vagyis az állampolgárok összesége, a nemzet, együtt képezik a szent korona egész testét (totum corpus sacrae Regni Coronae). Az államhatalom közös a király és a nemzet közt. Az államhatalom főtényezői tehát: a király és a nemzet, illetve az ezt képviselő országgyűlés. Az államhatalom nálunk mindig közhatalmi természetű volt, vagyis nem a király magántulajdonának tekintetett.

Az államhatalom működésének három főiránya van (1790: XII., 1869: IV.): a törvényhozó hatalom, mely a főhatalomnak legfőbb szabályalkotó működése; a végrehajtó hatalom, mely az állami akaratot végrehajtja, és a bírói hatalom, mely a jogrend fentartását eszközli. A főhatalom ezen három ága között legfőbb a törvényhozó hatalom, ezzel szemben a másik kettő alárendelt funkciót végez.

Ezen három államhatalmi ág közül a törvényhozó hatalom teljesen meg van osztva a király és a nemzet közt. A végrehajtó hatalom a királyé, ki azt az alkotmány által rendelt szervek útján gyakorolja, de abban a nemzet is részt vesz, és pedig közvetlenül az önkormányzat által. A bírói hatalom is a királyé, az ő nevében gyakoroltatik a királyi bíróságok által, de azért rész vesz a nemzet is a bírói hatalom gyakorlásában némely önkormányzati szervek bíraskodása (szolgabírói, rendőri bíraskodás), valamint az esküdtszéki intézmény által (1897: XXXIII.).

A) Az államhatalom főtényezői. 1. A király:

12. §. A király jogállása. Az államhatalmat a király személyesíti s alakilag az

egészen a királyt illeti, mert a törvény mint királyi végzetmény jelenik meg, a végrehajtás és birói hatalom a királyé. A királyi hatalom átruházott természetű, mert a korona által szállittatik át a királyra (Hk. I. 3., II. 3.), továbbá korlátozott, mert azt a király az alkotmány szerint köteles gyakorolni (1790 : XII.). A királyi hatalom a szent korona egész területén egy és ugyanaz.

A király szuverén, ezért czíme: Felség, továbbá „apostoli“ királynak neveztetik. Felelősségre nem vonható. Személye szent és sérthetetlen (1848: III.). Külön pecsétekkel él és udvartartással rendelkezik. Külön teljes magyar udvartartás ma tényleg nincsen, de fontosabb közjogi aktusoknál magyar udvari méltóságok teljesítenek szolgálatot. Az udvartartás költségei Ausztriával közös ügyet nem képeznek, azt a magyar országgyűlés külön ajánlja meg (9 millió 300 ezer K.). A királyi székhely Budapest.

Háromféle királyi címet különböztetnek meg: a nagy cím a király összes címeit magában foglalja (azokat is, melyek nem mint magyar királyt illetik meg); a közép cím csak a nevezetesebb országok címeit foglalja magában; a kis cím pénzekben használtatik. Utóbbira nézve az 1868: XXX. t. cz. megállapítja, hogy a magyar korona országai által veretendő pénzekben a királyi címbe a „Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok királya“ cím veendő fel.

Hogy az ausztriai császári cím használata mellett Magyarország önállósága kellő kifejezést nyerjen, az 1868. november 14-iki legfelsőbb rendelet értelmében a királyi felségjogok körébe eső cselekvényeknél, különösen az idegen hatalmakkal kötendő államszerződésekben következő czímek alkalmazandók: „Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya“, vagy „Ausztriai császár és Magyarország apostoli királya“, röviden: „Ő Felsége a császár és király“ vagy „Ő császári és apostoli királyi Felsége.“

13. §. A királyi hatalom elnyerési módja. A királyi hatalom megszerzésének módja 1687-ig, a Habsburgház fiörökösödésének megállapításáig, a választás volt. Az 1687 : II. t. cz. az elsőszülött fiutódok örökösödését kimondja az I. Lipót leszármazóira; az 1687 : III. t. cz. ugyanezt

II. Károly fiavadékaira is kiterjeszti. A jelenlegi örökösödési rendet az 1723 : I. II. és III. t. cz.-ek állapítják meg. E szerint abban az esetben, ha III. Károly fiutódok nélkül halna el, a magyar korona megilleti, és pedig ugyanazon elsőszülöttségi örökösödési rend szerint, melyet III. Károly örökös tartományaiban megállapított: első sorban III. Károly leányait s ezek fi- és leánymaradékait, ezek kihaltával I. József leányait s ezek fi- és leánymaradékait, ezek kihaltával I. Lipót leányait s ezek fi- és leánymaradékait. Az itt kijelölt nőágak teljes kihalása után pedig a szabad királyválasztás visszaszáll a nemzetre.

III. Károly, I. József és I. Lipót leszármazói egy-egy főágot képeznek. Ezek trónra jutnak ebben a sorrendben, tehát a míg az első fiágban (III. Károly) vannak örökösök, addig a második főág (I. Józsefé) nem következhetik (ági örökösödés). Mindaddig, míg a főágban férfi van, nő nem örökölhet, de ha férfi nincs, következik azon főágban a nő és csak ha egy főágban nincs se férfi, se nő, akkor megy át az örökösödés a következő főágra (vegyes ági örökösödés). Az örökösödés továbbá az elsőszülöttség rendjét követi (successio primogenitura), vagyis mindig az első, illetve idősebb fészülött lép a trónra.

Annak, ki a trónt elnyeri, a mellett, hogy a fenti örökösödési rend szerint soron kell lennie, még kell, hogy: római katolikus vallású, törvényes házasságból származó és ausztriai főherczeg legyen. Ausztriai főherczeg (vagy főherczegnő) csak az, ki egyenrangú házasságból származik. Egyenrangú házasság pedig az uralkodó család házi törvényei szerint az, mely az európai uralkodó családok s a német mediatizált fejedelmi családok tagjaival kötötett.

14. §. Különbségek az osztrák és a magyar u. n. *pragmatica sanctio* közt.

Az osztrák *pragmatica sanctio* vagyis III. Károlynak osztrák örökös tartományaira nézve 1713-ban lett családi rendelkezése és a magyar 1723: I., II. és III. t.-cikkek által megállapított örökösödés több tekintetben lényegesen különböznek. Az osztrák *pragmatica sanctio* családi rendelkezés, házi szabály, mely a fejedelem abszolút hatalmából

eredett. Ellenben a magyar ú. n. *pragmatica sanctio* törvény, mely a nemzet által országgyűlésileg elfogadva, a fejedelemtől szentesítve lett. — Az osztrák *pragmatica sanctio* az örökösödést végső sorban, ha I. Lipót leánymaradékai is kihalnának, kiterjeszti valamennyi Habsburg-házból származó örökösökre. A magyar örökösödési törvények értelmében az örökösödés I. Lipót leánymaradékain túl nem terjed. — Az örököszt a magyar törvények értelmében bizonyos kötelezettségek terhelik: a koronázás, hitlevél kiadása s erre az eskü letévése. Ily kötelezései az osztrák tartományokban nincsenek. — Az osztrák *pragmatica sanctio*ban a szabad királyválasztás még az egész Habsburg-ház kihalának esetére sincs biztosítva (tehát az utolsó trónbirtokos jelölhetné ki utódját). Ellenben a magyar trónörökösödési törvényekben a szabad királyválasztás, a kijelölt nőágak kihalta esetére, világosan fenn van tartva a nemzetnek.

15. §. A k o r o n á z á s. Minden örökös király tartozik magát trónraléptekor megkoronáztatni, ez alkalommal királyi hitlevéllel és esküvel is biztosítani a nemzetet, hogy az ország alkotmányát, területi épségét megtartja és az ország törvényei szerint fog uralkodni (1687: I. II., 1723: II. II.).

A trónörökös a király halálával csak örökös király lesz (*hereditarius Rex Hungariae*), de nem koronás király. Czime ugyan Felség, az országot kormányozhatja, de kiváltságosztogatás s törvény-szentesítés jogával nem bír. A teljes királyi hatalmat csak a koronázás által nyeri meg a király. A koronázás a következő három részből áll: a királyi hitlevél (felavatási oklevél, diploma inaugurale) kiadásából; magából a tulajdonképeni megkoronázásból, vagyis a koronázási szertartásból és a királyi esküből, melyet a király a kiadott hitleltre letesz.

Koronáz az országgyűlés. A koronázás helye az országgyűlés helye, vagyis Budapest.

A k o r o n á z á s i s z e r t a r t á s római katolikus egyházban, a római katolikus vallás szertartása szerint történik. A koronázásra kitűzött napon a király az országgyűlés tagjaival és udvarával a koronázásra kijelölt egyházba vonul.

A templom ajtajánál a primás fogadja a főpapsággal s a főoltárnál készített trónhoz vezetik. A király leteszi az egyházi esküt (*juramentum de justitia et pace*), melyben igéri, hogy Isten egyházát fentartja és az igazságot és közbékét megóvjá.

Erre a primás a királyt szentelt olajjal felkeni s ezután a koronázási öltöny (Szent-István palástja, sarui, kardja) ráadatik. A király a nép felé fordul és kivont karddal három kardvágást tesz, jelezvén, hogy az országot és a vallást bárhonnan jövő támadások ellen megvédi. Mise alatt a király az oltár legfelső lépcsőjére térdel s a korona a primás és a nádor vagy helyettese által fejére tétetik. Azután a trónra ültetik s *Te-Deumot* énekelnek. A tulajdonképeni koronázás befejeztetvén, a király gyalog egy másik templomba megy. Ide érve a királyi széken helyet foglal és a nádor (vagy helyettese) által felhívott néhány honfit, háromszor érintve Szent-István kardjával, arany-sarkantyus vitézekké avat. Ezután a király, fején a koronával, palástban, lóra ül s egy kijelölt térre megy, hol jobbját ég felé emelve, baljában a feszületet tartva, a primás előolvasása után leteszi az esküt az alkotmányra. Ismét lóra szállva, egy emelkedettebb helyre lovagol (királydomb) s Szent-István kardjával a világ négy tája felé négy kardvágást tesz, jeléül, hogy az országot minden támadás ellen megvédi. Bezárja az ünnepélyességeket a koronázási ebéd

Minden trónra lépő uralkodó köteles királyi hitlevélet kiadni (1687: II. III., 1723: I. II. III., 1715: III.). A hitlevél III. Károly óta rendszeren 5. pontból áll és pedig: 1. A király megtartani igéri a trónöröklést, a koronázást, Magyarország jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét, szabadságát és területi épségét. 2. Igéri a király, hogy a koronát az országban fogja tartani s a törvények értelmében őriztetni. 3. Igéri, hogy Magyarország és társországainak mindazon részeit, melyek már visszaszerezettek s azokat, melyek vissza fognak szereztetni, az országhoz visszakapcsolja. 4. A király elismeri, hogy mennyiben a *pragmatica sanctio*ban kijelölt ágak kihalnak, a királyválasztás és koronázás előjoga Magyarországra visszaszáll. 5. Megállapíttatik végül, hogy jövőben is a koronázandó örökös királyok kötelesek lesznek

ezen hitlevélbeli biztosítások elfogadás előrebocsátani és arra esküt tenni.

A királyi eskü szövege a hitlevéllel együtt beczikkelyeztetik.

16. §. A király kiskorúsága. Hogy a király mikor veheti át az uralkodást, törvényeink nem állapítják meg. (Az uralkodó család házi törvényei szerint a kiskorúság a 16. évvel ér véget). A király kiskorúsága alatt az ország gyámkormányzója a nádor (1485: II.). A nádori méltóság azonban most nem töltetik be. Adandó esetben tehát az országgyűlésnek (Ausztriával egyetértve) egy kormány s gyámi tanácsot kellene rendelni.

17. §. A trónról való lemondás. A trónról való lemondásnak az ország külön értesítése mellett, alkotmányos hozzájárulásával kell történnie (1867: III.). Ha a lemondónak fia van, az követi a trónon; ha nincs, a korona az örökösödési törvények szerint legidősebb fivérére száll át s ha a lemondó királynak a lemondás után fia születik, az csak a lemondás folytán trónra jutott uralkodó egész férfiágának kihalása után következhet az uralkodásban.

18. §. A királyné s a királyi család. A királyné is „Felség“ (de nem „apostoli“), személye sérthetetlen s osztozik a felségi méltóságban, a király tiszteleti jogaiban, de nem a királyi felségi hatalomban, tehát alattvaló. A királyné is megkoronáztatik, de nem a szent koronával, mely csak válához érintetik, hanem a házi koronával. Az esztergomi érsek (jobb karján, tenyerén és hóna alatt) felkeni, a házi koronát pedig a veszprémi püspök teszi fejére.

A királyi család többi tagjait a „fenséges magyar királyi örökös herczeg (herczegnő)“ (regius princeps Haeriditarius Hungariae) cím illeti meg, de alattvalók. Kivételes jogállásuk abban nyilvánul, hogy: ők is — a királynéval együtt — különös büntetőjogi védelemben részesülnek, de megsértésök nem felségsértés (1878: V.); ki vannak véve a rendes bíróságok alól s a király felügyeleti, fegyelmi és bírói hatalmának vannak alávetve; személyes viszonyaikban (házasságkötés, lakhelyválasztás stb.) a király házi hatalmának s a házi törvényeknek vannak alávetve.

2. Az országgyűlés. 19. §. Az országgyűlés általában. Az államhatalom másik főszerve az országgyűlés, mely a nemzettagokból az alkotmány által meghatározott módon alakulva, a főhatalom gyakorlásának részese.

Az országgyűlést a király hívja össze, úgy, hogy királyi meghívólevelet bocsát ki minden (öt évre terjedő) országgyűlés összehívásakor a törvényhatóságokhoz és a külön képviselőküldési joggal bíró városokhoz. Ezt legalább hat héttel az országgyűlés kezdetének kitűzött napja előtt kell kibocsátania (1635: LXXIX.). Az 1848: IV. t.-cz. szerint az országgyűlés évenként hivandó össze. Az országgyűlés működését időszakonként megszakítja új ülősszakot kezdván. Minden évre kell tehát egy ülősszaknak esni. Ezen felül az 1791: III. t.-cz. szerint az örökös király (a még meg nem koronázott uralkodó) tartozik elődjének halálától számított hat hónap alatt koronázó országgyűlést összehívni. Ha a király az országgyűlést feloszlatja, három hónap alatt köteles új országgyűlést összehívni. Az országgyűlés működési időtartama öt év s a képviselők az öt évig tartandó egy országgyűlésre és ennek mind az öt évi üléseire választatnak (1886: I.) Az országgyűlés tartásának helye Budapest. Az országgyűlési ülések nyilvánosak (1848; IV.); tárgyalási nyelve a magyar.

20. §. Az országgyűlés megnyitása, berekesztése, elnapolása és feloszlatása.

Az országgyűlés megnyitását és az öt év elteltével berekesztését a király trónbeszéddel személyesen vagy királyi biztos által eszközli.

Az egyes évi ülősszakok berekesztésével az országgyűlés működését megszakítja úgy, hogy munkálkodása a lefolyt ülősszakra bezáródik s a következőben újból kezdődik. Ha egy törvényjavaslat tárgyalása félbeszakított, az újból kezdendő. Az egyes évi ülősszakok berekesztése és az új ülősszak megnyitása is a király által történik királyi leirattal. Az elnapolásnál az országgyűlés működése csak ideiglenesen nyugszik, de aztán ott folytatja működését, a hol elhagyta. Az elnapolást kimondhatja a király, vagy maga az országgyűlés is. Ha a király napolta el az országgyűlést, akkor bizonytalan ideig való elnapolásnál az új össze-

hívásig, határozott napig történő elnapolásnál pedig ezen napig nem jöhet össze az országgyűlés. Ellenben ha az országgyűlés maga mondta ki az elnapolást, az elnök 20 tag kívánságára ülést összehívni köteles.

Az országgyűlés feloszlatása szintén a király joga, ki ezt királyi biztos által felolvasandó királyi leirattal gyakorolja. A feloszlatással az országgyűlés működése egészen véget ér, a képviselők újból választatnak.

Feloszlás esetében köteles a király az új országgyűlést a korábbi országgyűlés feloszlásától számított három hónapon belül összehívni (1848: IV.). Ha pedig korábban oszlatja fel a király az országgyűlést, mintsem a miniszterium a zárszámadást és a jövő évi költségvetést előterjesztette s ezek tárgyalattak volna, akkor az országgyűlést még ugyanazon év folyamán, oly időben köteles összehívni, hogy a zárszámadások és a jövő évi költségvetés tárgyalhatók legyenek (1867: X.). Ugyanez áll az esetre, ha a király az országgyűlés évi üléseit előbb napolja el, vagy rekeszti be, mintsem a zárszámadások és a jövő évi költségvetés iránt határozhatott volna (1867: X.).

21. §. A képviselőház. Az 1848: V. t.-cz. a rendi alapon szervezett képviselőház helyébe az állampolgárok választása útján alkotott képviselőházat helyezte, megállapítván, hogy minden választó kerület egy országgyűlési képviselőt válaszson. A választókerületek s így a képviselőház tagjainak száma 413. A horvát tartománygyűlés 40 követet küld saját kebeléből az országgyűlésre, ezekkel együtt tehát a képviselőház 453 tagból áll.

22. §. A választói jog. Mérvadó törvények az 1848: V., az erdélyi 1848; II., s ujabban az 1874: XXXIII, t.-cz.-ek. A választói jog általános feltételei: az állampolgárság; a férfi nemhez tartozás; a húsz éves kor betöltése; továbbá kell, hogy az illető ne álljon atyai, gyámi vagy gazdai hatalom alatt. Az atyai, illetve gyámi hatalom rendesen a 24. életévvel szűnik meg, ha tehát valaki a gyámhatóság hozzájárulásával teljes korúvá nem válik (1877: XX.), csak a 24. évvel bír választói joggal. Gazdai hatalom alatt állóknak tekintetnek a kereskedő- és iparossegédek, tanoncok, a szolgák és

cselédek. Választói joggal bírnak, kik városokban oly házat bírnak, mely házadó alá eső legalább három lakrészt foglal magában, vagy oly földet mely 32 K. tiszta jövedelem után van földadóval megróva. A tulajdonképeni Magyarországon (Erdély kivételével) választói joggal bírnak továbbá, kik nagy- és kisközségekben egy negyed volt úrbéri telket vagy hasonló kiterjedésű földbirtokot bírnak, vagy 210 K. tiszta jövedelem után fizetnek földadó, házadó, keresetadó czímén adót. A volt erdélyi részekben választói joggal bírnak, kik az 1874-ben fennállott földadókataszter alapján legalább 168 K.-t, vagy pedig 159 K. 60 f. első osztályú házadót, vagy 145 K. 60 f. másodosztályú házadót fizetnek. Továbbá kik 210 K. tiszta jövedelem után fizetnek földadót, házadót vagy jövedelmi adót. Választói joggal bírnak végül mindazok, kik másodosztályú jövedelmi adó alá eső legalább 1000 K. évi jövedelem után (állami, törvényhatósági és községi tisztviselők), illetve ugyanily adó alá eső legalább 1400 K. évi jövedelem után (magántisztviselők) fizetnek adót.

Választói joggal bírnak: a tudományos akadémiai tagok, akadémiai művészek, tudorok, tanárok, ügyvédek, közjegyzők, mérnökök, sebészek, gyógyszerészek, okleveles gazdák, okleveles erdészek, okleveles bányászok, lelkészek és segédlelkészek, községi jegyzők, iskolai tanítók, okleveles kisdédóvók azon választókerületben, melyben állandóan laknak. Régi jog alapján választók mindazok, kik 1848-1872 közt nemesi jog alapján valamely választási lajstromban felvéve voltak. Szavazati joggal azonban csak azok bírnak, kik a választói névjegyzékekben befoglaltatnak s csak azon kerületben, melyben összeírva vannak.

Nem gyakorolhatnak választói jogot: a) a haderő tényleges állományában szolgáló, vagy tényleges szolgálati idejük alatt ideiglenesen szabadságra bocsátott katonák, tengerészek és honvédek; b) a pénzügy-, adó- és vámőrség legénysége; c) a csendőrök; d) az állami, törvényhatósági és községi rendőrség legénysége; e) kik büntett vagy vétség, vagy súlyosabb sajtóvétség miatt szabadságvesztésre ítéltettek, a büntetés tartama alatt; f) kik büntett vagy vétség miatt jogérvényes bírói határozattal elrendelt vizsgálati fogságban vannak, ennek tartama

alatt; g) kik a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésére ítéltettek, az ítéletben megszabott időtartam alatt; h) a vagyonbukottak, míg ellenük a csőd meg nem szüntettetett; i) a kinek választói jogát a Curia felfüggesztette (1899 : XV.).

23. §. A megválaszthatóság. Megválasztható az, a ki választó s valamely választói névjegyzékbe fel van véve, 24. évét betöltötte s a magyar nyelvet bírja. A honosítási okirattal honosított csak az állampolgári eskü letételétől számított 10 év múlva választható.

Nem választható meg: a) a ki a választási törvény hatálybalépte óta gyilkosság, rablás, gyújtogatás, lopás, orgazdaság, csalás, okmányhamisítás, hamis eskü, vagy hamis bukás miatt jogérvényes bírói ítélettel elítéltetett; ezek egyszersmindenkorra ki vannak zárva a szenvedő választási jogból; b) a választási vagy küldöttségi elnök azon kerületben, melyben a választásnál vagy szavazatszedésnél elnököl; c) a kinek képviselői megbízatása a képviselőház által azon okból jelentetett ki megszűntnek, mivel megbízó levelét be nem mutatta, a határozat keltét követő öt éven át képviselő nem lehet (1876 : XXXIX., 1899 : XV. t. cz.); d) járásbiróságnál vagy törvényszéknél alkalmazott ítélő bírák, az elsőfokú bíróságnál alkalmazott kir. ügyészek nem választhatók meg azon kerületben, melynek területére hatáskörük egészben vagy részben kiterjed; valamint főszolgabírák és szolgabírák nem választhatók meg azon kerületben, melynek területére hatáskörük egészben vagy részben a választás idejében vagy azt megelőző három heti időben kiterjed (1899 : XV.); e) nem választható meg az, kinek választási joga a Curia által felfüggesztetett. (1899 : XV.)

24. §. A képviselőválasztások megajtése. Az általános képviselőválasztásokra a belügyminiszter 10 napi határidőt tűz ki oly módon, hogy a rendeletnek a hivatalos lapban közzétételétől a választási határidő zárónapjáig legalább harmincz napi időköz, a választások befejezésétől az országgyűlés megnyitásáig pedig legalább tiz napi időköz legyen. A választások a belügyminiszter által kitűzött tiz napi határidőn belül minden kerületben megtartandók.

A választásokat a központi választmány készíti elő és vezeti, mely minden törvényhatóságban és külön választókerületet képező városban megalakíttatik. Áll az elnökön (a törvényhatóság vagy város első tisztviselője) kívül a szerint, hogy 1—2 vagy 3 választókerület van, 12—16 vagy 24 tagból. Ezeket a törvényhatóság vagy város közgyűlése választja a választókerület választóiból s a törvényhatósági bizottság oly tagjaiból, kik választók.

A központi választmány a választók névjegyzékének elkészítésére, illetve kiigazítására minden választókerületre legalább 3 tagból álló egy vagy több összeíró küldöttséget választ; utóbbiak évente hivatalból készítik a választók állandó névjegyzékét. A választók névjegyzékét a központi választmány állapítja meg évenként szeptember 1-jéig s azt a Curiához felterjeszti. A névjegyzék ellen beadott felszólalások tárgyában a Curia határoz.

A választás napját a központi választmány határozza meg. A választás vezetésére minden választókerület részére szavazatszedő küldöttség alakíttatik és pedig 1—2 vagy 3, a szerint a mint a választók száma az 1500-at meg nem haladja, azt meghaladja vagy a 3000-et meghaladja.

A választást a választás székhelyén az elnök reggeli 8 órakor nyitja meg. A képviselőjelöltet a kerület tiz választójának kell együttesen az elnöknek átadott írásbeli ajánlattal, legkésőbb félórával a választás megnyitása után ajánlani. Ha a választás megnyitása után félóra alatt csak egy egyén ajánltatott, a választási elnök a választási eljárást befejezettnek s az ajánlott megválasztott országgyűlési képviselőnek jelenti ki. Ha kellő időben több egyén ajánltatott, a választási elnök a szavazást elrendeli s az a küldöttség előtt reggel 9 órakor megkezdetik s megszakítás nélkül folytatandó. A szavazás nyilvánosan, élő szóval történik. Megválasztott képviselő az, ki a beadott érvényes szavazatok felénél nagyobb számú szavazatot nyert.

25. §. A választási biráskodás. Az 1899: XV. t.-cz. a választások feletti biráskodást a törvényben meghatározott esetekben nyolcz évre a m. kir. Curiára ruházta, más esetekben azonban a képviselőház biráskodása megmaradt. A kérvény

a Curiához a választást követő 30 nap alatt adandó be, az érvénytelenítést legalább 10, a választókerület névjegyzékébe felvett választónak kell kérni. A kérvényben megjelölendők az érvénytelenségi okok és a bizonyítékok előadandók.

26. §. Az összeférhetlenség. (1901 : XXIV.) Országgyűlési képviselő nem viselhet oly hivatalt, nem foglalhat el oly állást, mely a korona kijelölésétől, vagy a korona, a kormány vagy kormányközegek kinevezésétől függ és fizetéssel vagy díjjal jár. Kivételnek ez alól: a miniszterek (de nem a közös miniszterek), minden miniszterium egy államtitkára, a budapesti országos intézetek igazgatói, a fővárosi közmunkatanács elnöke, alelnöke és kinevezett tagjai, a budapesti tudomány- és műegyetem tanárai és bizonyos országos tanácsok (közoktatási, képzőművészeti stb.) tagjai. — Országgyűlési képviselő nem lehet: a külállamok diplomatiái vagy consuli testületének tagja, a főrendiház tagja, kir. közjegyző, a korona kegydíjasa. — A képviselőséggel össze nem férő állást foglalnak el a törvényhatósági és községi tisztviselők, hivatalnokok, továbbá a szerzetes rendek tagjai (a premontréiek, cisztercziták, Benedekrendiek és kegyesrendiek kivételével). Nem lehet képviselő a hadseregnek (hadi tengerészetnek) és honvédségnek tetteles szolgálatban álló tagja. Továbbá a képviselők engedélyesi minősége és bizonyos üzleti vállalati állásai, illetve üzleti ügyletei is összeférhetlenséget szülnek, ha a nyereség a kormány befolyásától függ.

Az országgyűlési képviselőséggel össze nem férő helyzetbe jut azon képviselő, ki a választási törvényben felsorolt bűntények miatt jogérvényesen elmarasztaltatott és a ki ellen jogérvényesen csőd nyitvatott. (1895 : X.) Tilos a képviselőnek anyagi előnyökért a kormánynál egyesek érdekében közbenjárni. Összeférhetlenségi ügyekben a képviselőház összeférhetlenségi állandó bizottsága és az összeférhetlenségi ítélő bizottság határoz, utóbbi csak az érdekeltségi esetekben.

27. §. A képviselőház belső szervezete. A képviselőház egy elnököt, két alelnököt és jegyzőket titkos szavazással, tagjainak sorából választ. Az elnök az országgyűlés egész folyamára, a többi tisztviselők csak egy-egy ülősszakra válasz-

tatnak. (1848 : IV.) A tanácskozás előkészítési osztályokban és bizottságokban történik. Tanácskozásra 40, határozathozatalra 100 tag jelenléte szükséges. Minden képviselő interpellációt adhat be s az illető miniszter 30 nap alatt köteles válaszolni.

28. §. A főrendiház. Örökös jogon tagjai a főrendiháznak: a) az uralkodóház teljes korú főhercegei; b) a mágnáscsaládok azon 24. évüket betöltött és nagykorú férfi tagjai, kik velük egy háztartásban élő feleségük és kiskorú gyermekeik vagyonát is oda számítva, oly földbirtok tulajdonosai, mely után legalább 6000 K adót fizetnek; c) azon leszármazásuknál fogva magyar állampolgárok és törvényes fiutódaik, kiknek a megfelelő hercegi, grófi vagy bárói czímen kívül a király az örökös főrendiházi tagság jogát is külön adományozta.

Az általuk viselt méltóság vagy hivatal alapján és annak tartama alatt tagjai a főrendiháznak: az ország zászlósbírója s a pozsonyi gróf, a két koronaőr, a fiumei kormányzó, a királyi Curia elnöke, másod-elnöke és a budapesti királyi ítélőtábla elnöke; — a latin és görög szertartású róm. kath. egyháznagyok, a megyés püspökök és a nándorfehérvári és tinnin-i (knin-i) felszentelt püspökök, a pannonhalmi főapát, a jászói prépost és az auraniai perjel; — a görögkeleti egyház egyháznagyjai; — az evangélikus-református és az ágostai evangélikus egyház hivatalban legidősebb három-három püspöke; továbbá az evangélikus-református egyház hivatalban legidősebb három főgondnoka; az ágostai hitvallású evangélikus egyház egyetemes főfelügyelője és hivatalban legidősebb két kerületi felügyelője; végre az unitárius egyház hivatalban idősebb egyik elnöke (püspöke vagy főgondnoka).

Élethosszigan tagjai a főrendiháznak azok, kiket a király ilyeneknek kinevez. Ezek száma ötvennél több nem lehet.

A főrendiház elnökét és alelnökét a ház tagjai közül, minden országgyűlés tartamára, a király nevezi ki. Határozathozatalra 50 tag jelenléte szükséges.

29. §. A mentelmi jog. Az országgyűlési tag törvényhozói hivatása közben tett nyilatkozataiért csak az illető ház által vonható felelősségre (szólásszabadság). Ellene csak az illető ház enge-

delmével indítható fenytő eljárás, vizsgálat és a tettenérés esetét kivéve, csak az illető ház engedelmével lehet letartóztatni (sérthetetlenség)

B) Az államhatalom működése. 1. A törvényhozás.

30. §. A törvényhozás általában. A törvényhozás hatalma a királyt és az országgyűlést együtt és közösen illeti. Törvénykezdeményezési joga van a királynak és az országgyűlés egyes tagjainak.

A törvényt a király szentesíti. E jog csak a koronás királyt illeti meg. (HK. II. 3., 1791: XII.).

A törvény kihirdetését szintén a király eszközli. Ez történik az „Országos törvénytár“-ban. Ha a törvényben halálybalépése napja kimondva nincsen, kihirdetéstől számított 15 nap múlva lép hatályba.

Törvényhozásilag történik, mindig csak egy évre, az állami költségvetés megállapítása. A költségvetés megállapítása nélkül a kormánynak adót kivetni és behajtani nem szabad. A költségvetés által az országgyűlés döntő befolyást gyakorol a kormányra, megvonhatván tőle a kormányzat vitelének eszközeit. Államkölcsönök felvétele, adótörvények fentartása s megújítása s új adótörvények behozatala, általán minden oly intézkedés, mely az államra vagy az állampolgárookra pénzügyi terheket ró, csak törvényhozás útján eszközölhető. Az adómegszavazás joga az adómegtagadás jogát is magában foglalja.

A törvényhozáshoz tartozik a magyar hadseregnek időnkinti kiegészítése s az ujonczok megajánlásának joga; az évről-évre történő ujonczmegajánlás nélkül ujonczozni nem lehet.

Bizonyos nemzetközi szerződések becikkelyezendők: ilyenek a közgazdasági viszonyokat a külállamokkal szabályozó szerződések (kereskedelmi s vámszerződések stb.). azok a szerződések, melyek az országra valami terhet rónak és melyek az ország területére vonatkoznak.

2. A kormányzás.

31. §. A király jogai a kormányzat közül. A kormányzás és végrehajtás birtokosa a

király (HK. II. 3.). A végrehajtó hatalom a királyt még megkoronáztatása előtt megilleti; kiváltságok, nemesség adományozását azonban csak megkoronáztatása után gyakorolhatja (1791: III.). A király azonban a végrehajtó hatalmat a fennálló törvények értelmében (in sensu legum), a törvényes kormányzati organumokkal köteles gyakorolni (1608: k. e. X., 1741: XI., 1790: X., 1791: XII., 1848: III.).

A királyt illeti meg a főfelügyeleti jog az összes államügyek felett. Főkegyúri jogánál fogva a király adományoz minden nagyobb egyházi javadalmat, vagyis kinevezi a valóságos és címzetes érsekeket, püspököket, kanonokokat, világi és szerzetes apátokat és prépostokat. Utólagos pápai megerősítés mellett új püspökségeket állíthat fel. Teljes végrendelkezési szabadságot adhat a javadalmait királyi adományozásból bíró papoknak, kik különben csak a vagyon $\frac{1}{3}$ részéről végrendelkezhetnek (Kollonich féle egyezmény).

A király mint az egyházak fővédnöke s főpártfogója, ezeket jogaikban megtartja, — ez az egyházvédelmi jog (jus advocatiae s. protectionis).

A királyi tetszvényjognál (jus placeti) fogva a római szentszékeknek s általában külföldi egyházi hatóságoknak rendeletei csak királyi engedély mellett hirdethetők ki.

Királyi jog a címek, méltóságok, rendek alapítása és adományozása, a kiváltság s nemesség-adományozás. Felsőjog a pénzverés és pénzkibocsátás joga, de a veretendő pénz mennyiségét, alakját, értékét és súlyát törvény állapítja meg.

A hadügyek körében királyi jog mindaz, mi az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének, egységes vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik (1867: XII.).

Királyi jog a hadüzenés és békekötés, továbbá a külügyek intézése, a nemzetközi szerződések kötése, a követek küldése és elfogadása.

32. §. A király kormánya. Az 1848-iki alkotmányreform a fennállott központi kormány-székeket (m. kir. udvari kancellária, m. kir. helytartótanács és m. kir. udvari kamara) megszüntette

s megállapította, hogy a király a végrehajtó hatalmat személyesen, független (Ausztriával szemben független) felelős magyar miniszteriuma által gyakorolja. (1848: III.).

A miniszterium a miniszterelnökségen kívül a következő miniszteriumokból áll: a király személye körüli miniszterium; belügyminiszterium; pénzügyminiszterium; földművelési miniszterium; kereskedelemügyi miniszterium; vallás- és közoktatásügyi miniszterium; igazságügyi miniszterium; honvédelmi miniszterium; a horvát-szlavon tárczanélküli miniszterium.

A miniszterelnököt a király közvetlenül nevezi ki és bocsátja el; a többi minisztert pedig a miniszterelnök előterjesztésére és ellenjegyzése mellett nevezi ki és bocsátja el.

A miniszterek a királyi rendelkezéseket végrehajtják, illetve ezen rendelkezések értelmében utasítást adnak az alsóbb hatóságoknak.

A miniszterek továbbá a királyi rendelkezéseket előkészítik jelentések, előterjesztések által.

A miniszterek a királyi rendeleteket ellenjegyzik. Az 1848: III. t.-cz. szerint a király bármily rendelete, parancsolata vagy kinevezése csak úgy érvényes, ha a Budapesten székelő miniszterek egyike által ellenjegyeztetk. A miniszterekhez tartozik még a tanácsadás.

De a miniszterek a királyi végrehajtó hatalmat mint a király önálló helyettesei is gyakorolják, saját elhatározásuk szerint végzik a végrehajtási cselekményeket.

33. §. A kormány rendeleti joga.
A kormány a végrehajtó hatalmat az alája rendelt alsóbb hatóságokkal gyakorolja s ezekkel, valamint az állampolgárokkal szemben őt a rendeleti jog illeti meg.

A végrehajtási rendelettel a kormány valamely törvény végrehajtása iránt intézkedik, tehát közelebbről meghatározza azon módokat, melyek szerint a törvény végrehajtandó. A törvénytöltő rendelet egy már létező törvény hízagait pótolja vagy oly esetben intézkedik, midőn törvény nincsen.

Bizonyos ügyek csak törvényhozás útján szabályozhatók, nem rendeletileg. Így az állampolgárok sarkalatos jogainak, szabadságainak, a tulajdon, az

adófizetés, a védkötelezettség, a főhatalombani részesedés kérdései rendeleti úton nem szabályozhatók.

A törvényfelfüggesztő rendelet (u. n. szükség-rendelet) valamely törvény hatályát ideiglenesen felfüggeszti oly esetben, midőn a törvény hatályának fentartásából az állami érdekekre különben elháríthatlan veszély származna. A magyar alkotmány a végrehajtó hatalomnak szükségrendeletek kibocsátására való jogát el nem ismeri.

34. §. A miniszterium ellenőrzése. Az országgyűlés ellenőrzi a kormány egész működését. A miniszterek kötelesek az országgyűlés mindegyik házának a kívánt felvilágosításokat megadni és hivatalos irataikat vagy magának a háznak, vagy az általa kinevezett bizottságnak megvizsgálása alá bocsátani (1848; III.).

Az országgyűlésnek a miniszterium pénzügyi ellenőrzésére segédorgana: az állami számvevőszék (1870: XVIII., 1880: LXVI., 1893: XXX.), mely áll egy elnökből, alelnökből, tanácsosokból, titkárokból és számvizsgálókból, a szükséges segéd- és kezelőszeméllyel. Elnökét a képviselőház kezdeményezésére az országgyűlés által kijelölt három egyén közül, a miniszterelnök ellenjegyzése mellett, a király nevezi ki élethossziglan; az alelnököt, tanácsosokat, titkárokat a számvevőszék elnökének javaslatára, s a miniszterelnök ellenjegyzése mellett, nevezi ki a király. A számvevőszék elnöke az országgyűlésnek felelős minden mulasztásért vagy törvényellenes eljárásért, melyet elkövet, vagy melyről tudomása lévén, az országgyűlésnek be nem jelenti. Vád alá helyezését a képviselőház általános szavazattöbbséggel rendeli el; a bíraskodás ugyanoly módon gyakoroltatik, mint a miniszterekre (1848: III.).

Az állami számvevőszék vezeti az állami főkönyvet, melynek számlái a költségvetés czimeinek fejezeteinek, rovatainak és tételeinek megfelelnek. Továbbá ellenőrzi a közigazgatás minden ágában, hogy: 1. minden számadás a számviteli rendszer szerint kellőleg igazoltatik-e; 2. minden utalványozás csak a költségvetési törvény alapján, annak rendeletei szerint tételik-e; 3. az utalványozások megfelelnek-e a költségvetésben megállapított fejeze-

teknek és rovatoknak; 4. a kiadások nem haladták-e felül az engedélyezett összegeket; végül 5. vajjon minden megtakarítás csupán a költségvetési törvény átruházási rendelete szerint kezeltetik-e.

A számvevőszék tartozik évenként szeptember 1-ig a megelőző évre vonatkozó zárszámadást, összehasonlítva az azon évre megállapított költségvetéssel, elkészíteni és észrevételeivel együtt a minisztertanácssal közölni. A zárszámadást, az állami számvevőszék elnökének észrevételeivel s a minisztertanácsnak ezekre vonatkozó határozataival együtt, a miniszterelnök haladéktalanul az országgyűlés elé terjeszti.

35. §. A miniszterek felelőssége. A jogi felelősségnél fogva a miniszterek megbüntettetnek minden oly tényükért, melylyel a királyi vagy a törvényhozó hatalom jogkörébe lépnek át. A miniszterek feleletre vonathatnak (1848: III.): 1. minden oly tettért vagy rendeletért, mely az állam függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét sérti s általuk hivatalos minőségben követtetik el, illetve adatik ki; 2. a kezeikre bízott pénz és egyéb értékek elsikkasztásáért vagy törvényellenes alkalmazásáért; 3. a törvények végrehajtásában vagy a közcsend és bátorság fentartásában elkövetett mulasztásokért, amennyiben ezek a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók voltak.

A miniszterek vád alá helyezését a képviselőház rendeli el általános szavazattöbbséggel.

A bíróságot a főrendiház alakítja meg. Választatik tagjai sorából titkos szavazással 36 tag. Ezek közül 12 tagot a képviselőház kiküldöttei, 12-öt a vád alá helyezett miniszter vehet vissza s a megmaradt 12 tag alkotja a bíróságot.

A politikai felelősség a parlamentáris kormányzással mellőzhetlenül együtt jár. Ennél fogva a parlament a miniszteriumtól megvonja támogatását, megbuktatja (mire legerősebb eszköz a költségvetés megtagadása), ha politikájával, azzal az iránynyal, melyben a miniszterium az ország ügyeit vezeti, nem ért egyet.

36. §. A z a l s ó b b h a t ó s á g o k. A kormány a végrehajtó hatalmat az alája rendelt alsóbb hatóságokkal gyakorolja.

Az állami hivatalok, királyi alsóbb hivatalok hatósága a királyi kormányzóhatalom kifolyása; ezek hivatalnokai a királyi kormányzat által neveztetnek ki s annak alárendelve fejtik ki működésüket. Miután hatóságuk a királyi kormányzóhatalom kifolyása, azért neveztetnek „királyi“-aknak.

A királyi hivatalokon kívül azonban a végrehajtást az önkormányzati hatóságok is teljesítik, melyek mint a végrehajtásra az alkotmány által meghatározott szervek, hatóságukat nem a királyi kormányzati hatalomtól, hanem egyenesen az alkotmányból, a népnek a végrehajtó hatalom gyakorlásában megállapított részvételéből származtatják.

Ezen önkormányzati organumok már most vagy mint helyhatóságok saját önkormányzati hatáskörükben járnak el, vagy az állami közigazgatás közvetítőiként szerepelnek s ehhez képest eltérő viszonyuk van a királyi kormányval szemben, utóbbi minőségükben ma is attól nagyobb függésben vannak.

37. §. A t ö r v é n y h a t ó s á g o k. Legújabb szabályozásuk az 1886: XXI. t.-cikken foglaltatik. Van jelenleg 63 vármegye és 25 törvényhatósági joggal bíró város.

A törvényhatóságok jelenleg is gyakorolják a törvény korlátai közt: a) az önkormányzatot, b) az állami közigazgatás közvetítését, ezen felül c) egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra megállapodásaikat kifejezhetik, a többi törvényhatósággal és a kormányval közölhetik és kérvény alakjában a törvényhozás bármely házához közvetlenül felterjeszthetik.

Önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság: önállóan intézkedik saját belügyeiben, határoz és szabályrendeleteket alkothat és ezeket maga hajtja végre; tisztviselőit választja (a törvényben megállapított kivételekkel); az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja s a fedezetről gondoskodik. A törvényhatóság saját bel-

ügyeiben való önálló intézkedési és határozati joga azt jelenti, hogy a kormányt itt csupán ellenőrzés illeti meg, utasítási joga azonban nincs, érdemlegesen az önkormányzat helyett nem intézkedhetik. A belügyminiszter a törvényhatóságoknak az önkormányzati hatáskörben követett közigazgatási eljárását, belső ügyvitelét és pénzkezelését saját közegei által bármikor megvizsgáltathatja. Azok a határozatok, melyekre a törvény megerősítést kíván, csak miniszteri jóváhagyás után hajthatók végre. Ha azonban a miniszter a felterjesztéstől számított 40 nap alatt nem nyilatkozik, a határozat helybenhagyottnak tekinthető. A szabályrendeletek a törvénynyel, a kormány szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, a községek önkormányzati jogait nem sérthetik és csak akkor léphetnek hatályba, ha az illető miniszter által a bemutatási záradékkal ellátottak.

A törvényhatóság élén a főispán áll, kit a király nevez ki a belügyminiszter előterjesztésére. Az alispán a közigazgatást vezeti, a törvényhatóság legfőbb tisztviselője, végrehajtja a kormányrendeleteket, a törvényhatóságot ő képviseli.

A törvényhatóság tartozik a kormányrendeleteket végrehajtani. Ha azonban valamely rendeletet a törvényhatóság első tisztviselője (alispán vagy polgármester) törvénybeütközőnek, vagy a helyi viszonyok miatt célszerűtlennek tart, erről a főispánnak 24 óra alatt jelentést tesz, ki az ügyet a miniszter elé terjeszti. Ha a miniszter rendeletéhez ragaszkodik s az alispán most sem gondolná azt végrehajthatónak, a főispánnak erről jelentést tesz, ki 8 nap alatt rendkívüli közgyűlést hív össze, mely a rendeletet tárgyalja. Ha a közgyűlés az alispán álláspontján van, felir a rendelet ellen a kormányhoz, (felírási jog.) Ha azonban a miniszter fentartja rendeletét azt a törvényhatóság feltétlenül végrehajtani köteles. Ez esetben csak a végrehajtás után lehet az országgyűlésnél orvoslást keresni. Ide tartoznak még a szabadságolt és tartalékos hadkötelezettek berendelésére s az állam veszélyeztetett érdekei miatt halaszthatatlan végrehajtást kívánó kormányrendeletek, amennyiben ez utóbbi jelleg a rendeletben határozottan ki van fejezve.

A törvényhatóság nem köteles, sőt tiltva van neki végrehajtani oly rendeleteket, melyek országgyűlésileg meg nem szavazott adók tényleges behajtására és a meg nem ajánlott ujonczok tényleges kiállítására vonatkoznak. De az ezekre vonatkozó előmunkálatok megteendők. (1504 : I., 1791 : XIX., 1886 : XXI.)

Ha a törvényhatóság vagy annak első tisztviselője a kormányrendeletek végrehajtására vonatkozó köteleességét nem teljesíti, a miniszterium a főispánt kivételes hatalommal ruházhatja fel. Ennélfogva a főispán a törvényhatóság mindazon tisztviselőivel, kikre a végrehajtásnál szüksége van, közvetlenül rendelkezhetik.

38. §. A községek. A község olyan önkormányzati testület, mely a törvényes korlátokon belül belügyeit önállóan látja el s végrehajtja saját területén a törvények, a kormány s a törvényhatóság rendeleteit.

Mai községi törvényünk az 1886 : XXII. t.-cikk. E szerint vannak: 1. városok, melyek rendezett tanácscsal bírnak; 2. nagyközségek, melyek rendezett tanácscsal ugyan nem bírnak, de azért a törvény által rájuk ruházott teendőket saját erejükből képesek teljesíteni; 3. kisközségek, melyek a törvény által a községekre ruházott teendőket saját erejükből teljesíteni nem képesek és e célra más községekkel szövetkeznek. (A törvényhatósági és községi szervezet és hatáskör részletezése a magyar közigazgatási jogba tartozik.)

3. A bíraskodás.

39. §. A király jogai a bíraskodás körül. A bíraskodás hatalma a királyé, kire ez az uralkodással és kormányzással együtt átruházott. (Hk. II. 3.) A bíraskodás a király nevében történik, a király által kinevezett bírák által.

A királynak a birói hatalom gyakorlása körül következő jogai vannak: a király nevezi ki az ítélőbírákat s az ügyészségek tagjait; főfelügyeletet gyakorol (az igazságügyminiszter útján) a bíraskodásra, hogy a bíróságok köteleességüket szabályszerűen teljesítsék; de magára az ítélkezésre be

nem folyhat; elrendeli a rögtönítélő biráskodást; gyakorolja a biróküldés jogát az igazságügyminiszter útján; gyakorolja a kegyelmezés jogát.

A király a biráskodás körüli hatalmát is a fennálló törvények szerint gyakorolja. Különösen: a bírósági rendszert, a birói ítéleteket meg nem változtathatja, utóbbiakat sem maga, sem valamely politikai hatóság által felülvizsgálat alá nem vonhatja, azok végrehajtását meg nem akadályozhatja (1791 : XII.); a bíróságok illetőségén vagy kerületén nem változtathat (1869 : IV.); személyeket és ügyeket a rendes bírósági hatóság alól el nem vonhat; a törvény rendes folyamát nem háborgathatja.

40. §. A birói függetlenség. Ezt biztosítja a bírák elmozdíthatatlansága, melynél fogva a bíró hivatalából el nem mozdítható és beleegyezése nélkül át nem helyezhető, sőt elő se léptethető (1869 : IV.). Továbbá a bíró (és ügyész) nem lehet országgyűlési képviselő, gyakorló ügyvéd vagy ügynök, közjegyző (1874 : XXXV.), nem viselhet semmi más hivatalt, fizetéses egyházi tisztséget; nem lehet tanár vagy tanító, nem folytathat kereskedést vagy iparüzletet, nem lehet politikai folyóiratnak tulajdonosa, kiadója, szerkesztője, nem lehet tagja valamely politikai vagy munkásegyletnek, ily gyűlekezetekben részt nem vehet; nem lehet az állam által segélyezett vagy biztosított vállalat tulajdonosa, sem más részvénytársulat, kereskedelmi vagy ipartársulatok elnöke, igazgatója vagy más közege; gyámságot vagy gondnokságot csak akkor viselhet, ha ez őt a törvéynél vagy végrendeletnél fogva megilleti.

Nem fogadhat el magánosoktól semmiféle adományt vagy javadalmazást. Közelebbi rokoni viszonyban levők ugyanazon bíróságnál ítélői birói hivatalra nem alkalmazhatók. A bíró nem ítélhet oly ügyekben, melyekből kárt vagy hasznot remélhet, melyek által vele közeli rokonságban levő személyek érdekelve vannak, melyekben mint tanu, szakértő, képviselő vagy közbenjáró működött.

41. §. A birói szervezet. A biráskodás el van választva a közigazgatástól. Királyi bíróságok: 1. a kir. járásbíróságok, ezek elsőfolyamodású bíróságok, a birói hatóság egyes bírák által gyakorol-

tatik; 2. a kir. törvényszékek; bizonyos ügyekben első, másokban másodfokú (végérvényesen is határozó) bíróságok; 3. a kir. télőtáblák (az 1890 : XXV. t.-cz. szerint 11) másod- és harmadfokúlag (végérvényesen is) határozó bíróságok; 4. a kir. Curia, az egész országra (a horvát-szlavon részek kivételével) kiterjedő hatáskörrel bíró legfőbb bírói hatóság a magán- és büntetőjogi bíráskodásra (1897 : XXXIV., 1898 : X.), e mellett közjogi bíráskodási hatásköre is van (választási ügyekben); 5. a kir. közigazgatási bíróság (1896 : XXVI.), mely a törvényben felsorolt közigazgatási jogvitákban dönt.

Önkormányzati elemek bevonásával szervezett bíróságok: az esküdtbíróság (1897 : XXXIII., XXXIV.) a büntető hatáskörrel bíró törvényszékek mellett; a községi bíróság kisebb értékű polgári peres ügyekre; az ipartestületi békéltető bizottság; a budapesti árú- és értéktőzsde bírósága; a választott bíróságok

Különleges bíróságok: a fegyelmi bíróságok, a szabadalmi tanács bírói osztályai, a consuli bíróságok, a katonai bíróságok, az osztrák-magyar bank választott bírósága.

IV. Horvát-Szlavon-Dalmátországek viszonya Magyarországhoz és autonóm alkotmányuk.

42. §. A közös ügyek. Horvát-Szlavonországoknak közjogi viszonyát az 1868-ban Magyarország országgyűlése és Horvátország országgyűlése között kötött egyezmény szabályozza, mely az 1868 : XXX. t.-cz.-be foglaltatott (magyar-horvát kiegyezés).

Horvát-Szlavon- és Dalmátországek Magyarországgal egy és ugyanazon állami közösséget képeznek mind Ausztria, mind más államok irányában. Ezen állami közösségnek megfelelőleg a királyság s királyi hatalom Horvát-Szlavon- és Dalmátországokban és Magyarországon egy és ugyanaz, úgy hogy a magyar királyságban a horvát-szlavon-dalmát királyság is bennfoglaltatik. A koronázás és a trónról való lemondás egységesen történik; a

koronázás alkalmával a magyar korona összes országai részére az országgyűlésen közös koronázási hitlevél s eskü állapíttatik meg, a kir. hitlevél és eskü azonban horvát nyelven is szövegeztetik; a hitlevél Horvát-Szlavon- és Dalmátországoknak is kiadandó s abban ezen országok integritása és országos alkotmánya is biztosítandó. Az állampolgárság egy és ugyanaz, hasonlóképen az államhatalom. A Magyarország és Horvát-Szlavon- és Dalmátországok közti közös ügyekben a törvényhozás és kormányzat közös, s a magyar országgyűlés és miniszterium által gyakoroltatik.

Közös ügy első sorban mindaz, mi Szt. István koronája országai s Ő Felsége többi országai közt közös (1867: XII.), tehát a külügy és hadügy (amennyiben a magyar állam és Ausztria közt közösek) és az ezekre vonatkozó pénzügy. Közös a királyi udvartartás költségeinek megajánlása: az ujonczajánlás, a védrendszert s hadkötelezettséget illető törvényhozás, az intézkedés a hadsereg elhelyezéséről és élelmezéséről. (A társországokban a honvédség vezénnyelve a horvát, zászlója a horvát lobogó a király nevének kezdőbetűivel s a magyar állam czímerével, utóbbi Szt. István koronájával fedve.) Közös mind törvényhozási, mind kormányzati tekintetben a pénzügy, és pedig az összes adórendszer megállapítása, megajánlása, az adóügyi kezelés, a közös ügyekre vonatkozó állami költségvetés megállapítása s a zárszámadások megvizsgálása, az államadóssági ügy, az egyedárúságok s királyi jövedelmek (regáliák), az ingatlan államvagyon kezelése, átalakítása, megterhelése és eladása. Közös ügyek a pénz-, ércpénz- és bankjegyügy, a pénzrendszer és az általános pénzláb meghatározása; a bankokat, hitel- és biztosító intézeteket, szabadalmakat, mértéket és súlyt, árúbélyeget és minta-biztosítást, fémjelzést, írói és művészi tulajdonjogot illető intézkedés; a tengerészeti, kereskedelmi, váltó- és bányajog, általában a kereskedelem, vámok, távirdák, posták, vasutak, kikötők, hajózás; azon állami utak és folyók ügye, melyek Magyarországot és Horvát-Szlavon- és Dalmátországokat közösen érdeklik; közös továbbá azon kereskedelmi és államszerződések megvizsgálása és jóváhagyása,

melyek a Szt. István koronája országait egyaránt illetik.

6. Az iparügy rendezésére nézve s házaló kereskedésre, a nem közkereseti egyesületek ügyében, az útlevérendszer, az idegenek felett gyakorlandó rendőrség, az állampolgárságot illetőleg csak a törvényhozás közös, de ezekre nézve a végrehajtás a társországeknek van fentartva.

43. §. A társországek képviselte a magyar országgyűlésen. A magyar országgyűlésre a horvát-szlavon országgyűlés saját kebeléből választ képviselőket és pedig a főrendiházba 3, a képviselőházba 40 tagot.

E képviselők azon egész időszakra választatnak, melyre a képviselőház megbízatása kiterjed s azon esetre, ha a horvát-szlavon-dalmát országgyűlés időközben feloszlattatnék, a társországek képviselői mindaddig tagjai maradnak a közös országgyűlésnek, míg az új horvát-szlavon-dalmát országgyűlés új képviselőket nem választ. — Az Ausztria és Magyarország közti közös ügyeket tárgyaló bizottságba (delegációba) a horvát-szlavon képviselők közül a képviselőházból 4, a főrendiházból 1 tag küldetik ki — Közös ügyek tárgyalásakor az országgyűlés épületén a magyar lobogó mellé a horvát-szlavon-dalmát lobogó is felvonandó. A közös törvényhozás által alkotott törvények magyar és horvát nyelven szentesítendők, a horvát szöveg a horvát-szlavon-dalmát miniszter és a bán útján a horvát-szlavon országgyűlésnek megküldendő. A kihirdetés azonban a társországekra vonatkozólag is az „Országos törvénytár“-ban történik. — A társországek határai közt a közös kormányzat közegeinek hivatalos nyelve is a horvát és ily nyelvű beadványok Horvát-Szlavonországból a közös miniszterium által is elfogadandók s azokra a válasz ugyanazon nyelven adandó. A magyar korona országai által veretendő pénzek a királyi címbe a „Horvát-Szlavon- és Dalmátországek királya“ cím is felveendő. A magyar korona országai közös ügyeinek egyesített jelvénye: Magyarország és Horvát-Szlavon- és Dalmátországnak egyesített címerei.

44. §. A társországek autonómiaja. A horvát-szlavon autonómia körébe tartozik

törvényhozási és végrehajtási tekintetben a beligazgatás, a vallás- és közoktatásügy, az igazságügy (a bányajog, a váltójog, kereskedelmi és tengerészeti jog kivételével) s a törvénykezés (a tengerészeti jog kiszolgáltatásán kívül). — Horvát- s Szlavonországek területén a törvényhozás, közigazgatás és törvénykezés hivatalos nyelve a horvát. A társországek határaik közt belügyeikben saját országos egyesült színeiket és címereket használhatják, utóbbit Szt. István koronájával fedve.

Az autonóm igazgatás szervei a horvát-szlavon országgyűlés és a horvát-szlavon országos kormány.

Az országgyűlés egy kamarából áll és tagjai személyes jogú tagok és kilenczven választott képviselő. — Személyes jogon tagjai az országgyűlésnek: a) a zágrábi érsek, a karlóczai metropolita és szerb patriarcha, a megyés püspökök és az aurániai perjel; b) a megyék élén álló főispánok és túrmezei (turopolyai) gróf; c) azon herczegi, grófi és bárói családok férfitagjai, mely családok tagjai a személyes szavazati joggal eddig is bírtak, feltéve, hogy huszonnegyedik életévüket betöltötték, a horvát-szlavon nyelvben jártasak s Horvát-Szlavon-Dalmátországok területén oly földbirtokkal bírnak, vagy oly családi hitbizomány haszonélvezői, melynek földadója legalább 2000 K.-t tesz ki. Személyes szavazati joggalal bírnak még a magyar főúri családok ama tagjai, kik Horvát-Szlavonországban letelepedtek, valamint azok is, kiket Ő Felsége ezentúl fog főúrákká kinevezni, a mennyiben a törvény többi feltételeinek megfelelnek. Ezen tagok azonban jogukat csak az esetben gyakorolhatják, ha a személyes szavazattal bíró tagok száma a negyvenötöt el nem érné. A személyes szavazattal bíró tagok száma legfeljebb negyvenöt lehet. — A személyes jogon megjelentecken kívül áll az országgyűlés a kilenczven választókerület által választott képviselőből. — Az országgyűlés működési tartama 5 év s a királynak ugyanazon jogai vannak a törvényhozás körül, mint a közös országgyűléssel szemben.

A horvát országos kormány a belügyi, a vallás- és közoktatásügyi, és az igazságügyi osztályból áll, minden osztály élén egy-egy osztályfőnökkel. Az autonóm országos kormány élén a b á n áll, kit a

miniszterelnök felterjesztésére és ellenjegyzése mellett nevez ki a király s ki a horvát-szlavon országgyűlésnek felelős. Katonai hatáskört nem viselhet (1874: XXXIV.). A bán és helyettese (a belügyi osztály főnöke) felelős az országgyűlésnek minden oly cselekvésért vagy mulasztásért, melyel valamely törvény, különösen a társországok és Magyarország közt kötött közjogi egyezményről szóló állami alaptörvény, szándékosan súlyosan megsértetik, továbbá minden cselekményért és mulasztásért, melylyel a társországok önállása a magyar korona országaival való kapcsolatában vagy ezen kapcsolat szándékosan megsértetik vagy veszélyeztetik. E felelősség terheli az országos kormány illető osztályfőnökét is, ha ily cselekményeknél közreműködik, amennyiben ellenök írásban óvást nem emelt. A vád alá helyezést az országgyűlés mondja ki.

A tárcza nélküli horvát-szlavon-dalmát miniszter képezi a kapcsolatot a király és a horvát-szlavon országos kormány közt. A minisztertanácsnak tagja és a közös országgyűlésnek felelős. A bánnak a királyhoz intézett felterjesztéseit változtatlanul s késedelem nélkül felterjeszti. Ha azonban azt látná, hogy a horvát-szlavon országgyűlés és kormány törvényes hatáskörét átlépi, vagy sérti, amennyiben felmerült kételyei a bán meghallgatása után sem oszlattatnának el, egyidejűleg, de elkülönítve a saját, illetve (miután a magyar kormány tagja) a magyar kormánynak észrevételeit a király elé terjeszti. Feladata még a társországok érdekeit a magyar kormánynál képviselni.

45. §. A horvát-szlavon törvényhatóságok, községek és a bíróságok. A horvát-szlavon törvényhatóságok megyei és városi törvényhatóságok. Mindkettőnek élén a főispán áll, kit a bán előterjesztésére a király nevez ki. Gyakorolják az önkormányzatot és az országos autonómiának, valamint az állami közigazgatásnak organumai. A megyei törvényhatóságok hatásköréhez tartozik: az autonóm ügyekben mindazon közigazgatási teendők teljesítése, melyek az országos kormánynak fentartva nincsenek, közös ügyekben az állami közigazgatás közvetítése, illetve végre-

hajtása, az önkormányzatnak fentartott ügyekben az önkormányzat gyakorlása, önkormányzati szabályrendeletek (statutumok) alkotása, ezeken felül egyéb közérdekű ügyekkel is foglalkozhatnak, e feletti nézeteiket kifejezhetik, azokat más megyékkel és a kormányval közölhetik s kérvénnyel az országgyűléshez is fordulhatnak. A törvényhatósági jogokat a megyei közgyűlés gyakorolja. Minden megyében közigazgatási bizottság működik. A tisztviselőket a kormány nevezi ki. Első tisztviselő megyékben az alispán.

A városi törvényhatóságok közvetlenül az országos kormány alatt állanak s közvetítik a közigazgatást.

Városi törvényhatósági organumok: a városi képviselőtestület, a tanács és a választott tisztviselők.

Első tisztviselője a polgármester (Zágráb országos főváros élén a főpolgármester, kit a bán javaslatára a király nevez ki). — A községeknek Horvát-Szlavonországban három csoportja van: városi községek, egyes községek és kerületi községek. A városi községek rendezett tanácssal bírnak, a megyékbe vannak bekebelezve, a megyei közgyűléseken képviselve. Élükön a főispán áll, a végrehajtást választott tisztviselőikkel végzik. — Az egyes községek önállóan látják el a községi feladatokat, míg a kerületi községekben e célra több kisebb helység van egyesülve. Községi hatóságok: a községi képviselőtestület és a választott községi előljáró.

A társaságok külön bírósági szervezettel bírnak. A királyt ugyanazon jogok illetik meg, mint a szorosabb értelemben vett Magyarországon. A bírói hatalom a király nevében gyakoroltatik, a király nevezi ki az ítélőbirákat és a hétszemélyes tábla titkárát, a bán javaslata alapján, s a bán és a horvát-szlavon-dalmát miniszter együttes ellenjegyzése mellett. A bírák függetlensége elmozdíthatatlansága, áthelyezhetlensége és felelőssége szintén biztosítva van. Első folyamodású bíróságok: a kir. törvényszékek és kir. járásbíróságok. Másodfolyamodású bíróság a báni tábla Zágrábban. Harmadfolyamodású bíróság a hétszemélyes tábla Zágrábban.

46. §. A társországok pénzügyi viszonya Magyarországhoz. Az 1868: XXX. t.-cz.-ben Horvát-Szlavon- és Dalmátországok elismerték, hogy a közös ügyek költségeihez adóképesességek arányában volnának kötelesek járulni. Ezen adóképeségi arány, ugyanazon adatok alapján, melyek alapján Magyarországnak az Ausztriával való közös ügyek költségeihez való hozzájárulási aránya 1867-ben 10 évre megállapított, ugyanazon időre Magyarországra nézve 93½, Horvát- s Szlavonországra nézve pedig 6½%-ban állapított meg. Miután azonban Horvát- s Szlavonországok azon összeget, mely a fenti kulcs szerint reájuk esnék, csak úgy fedezhették volna, ha a beligazgatásukra szükséges összegek nagyobb részét is átadnák, Magyarország beleegyezett, hogy a társországok jövedelmeiből a beligazgatási szükségleteiken időnkint egyezményileg megállapítandó bizonyos összeg előre levonassék s csak az ez után fenmaradt összeg fordíttassék a közös ügyek költségeire. Az 1889: XL. t.-cz.-be foglalt legutóbbi egyezmény szerint (melyet legutóbb az 1901: XXIX. t.-cz. tartott fenn) az autonomikus szükségletek fedezésére a horvát közjövödelmek 44%-a fordítandó és csak a fenmaradó 56% adandó át Magyarországnak. Horvát-Szlavonországek tiszta jövedelme akként számíttatik ki, hogy mindenekelőtt a közjövödelmek kezelésével járó kiadások vonatnak le. Nem kerülnek megosztás alá: a határvám jövedelme, a bor és húsfogyasztási adók, a Belovármege katholikus lakossága által fizetett lelkészi illetmény, a hadmentességi díj.

V. A magyar korona országáinak államjogi viszonya az osztrák államhoz.

47. §. Az összeköttetés multja. Magyarország I. Ferdinánd óta rendesen azt választotta királylyá, ki egyszersmind az osztrák örökös tartományok ura volt, mert a törökök ellen hathatós védelmet remélt nyerni általa. Ez időtől fogva tehát Magyarország és az osztrák örökös tartományok közt az a kapcsolat állott fenn, hogy az ural-

kodó személye közös volt mindkét államban. Ezt a viszonyt a fiági örökösödést kimondó 1687: II. és III. t.-cikkek annyiban módosították, hogy most már az összeköttetés állandó lett.

Az 1723. év I. II. és III. t.-cikkek (pragmatica sanctio) a trónörökösödési jogot a Habsburg-ház kijelölt ágaiban a leányágra is kiterjesztik s egyúttal (az 1867: XII. t.-cz. interpretációja szerint) kimondják, hogy azon országok és tartományok és a magyar korona országai feloszthatlanul és elválaszthatlanul együtt birtoklandók. A pragmatica sanctio megállapította a közös uralkodóházat; az együttes birtoklást s ez utóbbiból származik a kölcsönös védelem köteleessége is. A pragmatica sanctióból származó közös védelemből azonban a védelem eszközeinek közössége még nem következett. Közös ügyet ez időben se a külügy, se a hadügy, se az ezekre vonatkozó pénzügy nem képezett.

Az 1848: III. t.c. elismert oly viszonyokat, melyek a pragmatica sanctio által létesített kapcsolatnál fogva Magyarországot és az osztrák örökös tartományokat közösen érdeklik s rendeli, hogy a király személye körüli miniszter mindezen viszonyokba befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviselje. Azonban sem ezen ügyek meg nem jelöltettek, sem a Felség személye körüli miniszter által gyakorlandó befolyás módja közelebbről meg nem határozottatott.

48. §. A közös ügyek. Az 1867: XII. t.-cz. a pragmatica sanctióban megállapított feloszthatatlan és elválaszthatlan együttbirtoklás folytán a közös biztosság együttes erővel leendő védelmét és fentartását oly közös és viszonyos kötelezettségnek jelenti ki, mely egyenesen a pragmatica sanctióból folyik. A törvény azonban nemcsak a védelem kölcsönös-ségét mondja ki, illetve származtatja egyenesen a pragmatica sanctióból, hanem kimondja, hogy ez a védelem nemcsak kölcsönös, de egyúttal közös is legyen.

Megállapítja ezen közös és kölcsönös védelem eszközeit, az ú. n. közös ügyeket s ezek kezelésének módját szabályozza.

Alapfeltételül szolgált azonban, hogy Magyarország törvényes önállósága sértetlenül fentartassék, továbbá hogy az alkotmányosság Ő Felsége többi

országaiában is életbelépjen, miután Magyarország azon országoknnk csak alkotmányos képviselétével jöhet bármely közös viszonyra nézve érintkezésbe.

49. §. A külügy, Az 1867: XII. t.-cz. szerint a *pragmatica sanctio*-ból folyó közös és együttes védelemnek egyik eszköze a külügyek czélszerű vezetése. Ezen czélszerű vezetés közösséget igényel azon külügyekre nézve, melyek az Ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik. Ennélfogva a birodalom diplomáciai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében felmerülhető intézkedések mindkét fél (mindkét állam) miniszteriumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett, a közös külügyminiszter teendői közé tartoznak. Miután azonban a külügyek vezetése csak mint a közös és együttes védelemnek egyik eszköze igényel közösséget és pedig azon külügyekre, melyek az Ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik, ennélfogva azon külügyekre, melyek nem érdeklik az Ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat, s nem a kölcsönös védelemre vonatkoznak, közösség nem állfenn.

Magyarországnak tehát vannak önálló külügyei is és ezen nem közös külügyekben Magyarország a nemzetközi viszonyokban önállóan felléphet, mint szerződést kötő fél.

Nem közös a külügyekre vonatkozó törvényhozás. A nemzetközi szerződésekre nézve megállapítja az 1867: XII. t.-cz., hogy ezeket mindkét fél saját országgyűlésével közölni tartozik. Az 1867: XVI. t.-cz. (vám- és kereskedelmi szövetség Ausztriával), valamint az 1878: XX. t.-cz. és későbbi megújításai kimondják, hogy idegen államokkal kötött szerződések, melyek a közgazdasági viszonyokat a külföld irányában szabályozzák: a kereskedelmi, vám, hajózási, konzulátusi, posta- és távirdaszerződések, tartamuk egész idejére mind a magyar korona országaira, mind Ő Felsége többi királyságaira nézve egyaránt kötelező erővel bírnak. Ilyenemű újabb szerződések mindkét törvényhozó testület alkotmányos jóváhagyására szorulnak. A közös külügyminiszter a közös ügyeket mindkét állam miniszteriumával egyetértésben és ezek beleegyezése

mellett köteles vezetni; a magyar kormány befolyásának érvényesítése a miniszterelnök feladata.

50. §. A h a d ü g y. Az 1867: XII. t.-cz. szerint a közös védelemnek másik eszköze a hadsereg s az erre vonatkozó intézkedés, egy szóval: a hadügy. Ő Felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, a mi az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének, egyseges vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik, Ő Felsége által intézendőnek ismertetett el.

Nem közös a hadügyre vonatkozó törvényhozás. Ugyanis a királynak a hadsereg vezényletére, belső szervezetére vonatkozó alkotmányos jogaira nézve is fennáll a törvényhozási szabályozás lehetősége. Továbbá egyenesen fentartotta magának az ország: a magyar hadsereg időnkinti kiegészítésének s az ujonczok megajánlásának jogát, a megajánlás feltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, úgyszintén a katonaság elhelyezését és élelmezését illető intézkedéseket mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében. A védelmi rendszernek megállapítása és átalakítása Magyarországra mindig csak a magyar törvényhozás beleegyezésével történhetik. Miután azonban az egész hadsereg szervezetileg összefügg, ennél fogva a törvény kimondja, hogy az ily megállapítás és annak átalakítása czélszerűen csak egyenlő elvek szerint történhet. Ezért minden esetben a két miniszterium előzetes megállapodásai után egyenlő elvekből kiinduló törvényjavaslat terjesztendő a két törvényhozás elé. A törvényhozások nézeteiben netán előforduló eltérések küldöttségek által egyenlítettnek ki. De ha nem sikerülne a megegyezés, egyik állam sem köteles magát a másiknak alárendelni. Nem képez közös ügyet a magyar hadsereg egyes tagjai mindazon polgári viszonyainak, jogai és kötelezettségeinek szabályozása, melyek nem a katonai szolgálatra vonatkoznak. Nem közös ügy a hadsereg létszámának megállapítása, miután a hadsereg kiegészítésének joga az országgyűlésnek világosan fentartatott.

51. §. A p é n z ü g y. A pénzügy annyiban van elismerve közösnek, amennyiben közösek azon költségek, melyek a közöseknek elismert tárgyakra

fordítandók. Továbbá közös lesz a hitelügy oly esetekben, midőn mind Magyarország, mind O Felségének többi országai, a fenforgó körülmények közt, saját érdekükben czélszerűnek fogják látni valamely új kölcsönt együtt és közösen felvenni. Ily kölcsönöknél mindaz, mi a szerződés megkötésére s a felvett pénznek miként használására s visszafizetésére vonatkozik, közösen fog elintéztetni. De annak előleges elhatározása, hogy valamely kölcsön közösen vétessék-e fel, Magyarországra nézve minden egyes esetben a magyar országgyűlést illeti.

52. §. A delegációk. A közös ügyek tárgyalására Magyarország sem birodalmi tanácsot, sem bármi néven nevezhető közös vagy középponti parlamentet czélszerűnek nem tartott s alapelvül tüzetett ki, hogy egyrészt a magyar korona országai együtt, másrészt az osztrák örökös tartományok együtt úgy tekintessenek, mint két külön és teljesen egyenjogú fél; ennélfogva a két fél közt a közös ügyek kezelésére nézve mellőzhetetlen feltételként a paritás mondatott ki. A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyűlés saját kebeléből egy meghatározott számú bizottságot (delegáció) választ és pedig az országgyűlés mindkét házából. Ő Felsége többi országai és tartományai is egy ugyanannyi tagból álló bizottságot választanak. A bizottság tagjainak száma egy-egy részről hatvanat meg nem haladhat. Nálunk negyven a képviselőház, húsz a főrendiház tagjai sorából választatik. Őt tag a horvát-szlavon képviselők közül választatik és pedig négy a képviselőház, egy a főrendiház részéről. Egyúttal póttagok is választatnak s meghatároztatik a sorrend, melyben a póttagok behivandók lesznek, ha egy rendes tagsági hely megürül. A választás csak egy évre, illetve az országgyűlés egy ülősszakára történik s az év leeltével, illetve az ülősszak megszűntével a bizottságnak is minden hatásköre megszűnik. Tagjai azonban ismét megválaszthatók. Az esetben, ha valamelyik országgyűlés feloszlattatnék, a feloszlattott országgyűlésnek delegációja is megszűnik s az újabb országgyűlés új bizottságot választ.

A bizottságokat Ő Felsége hívja egybe, üléseit ő nyitja meg, azonos tartalmú trónbeszédet intézvén

külön-külön mindkét bizottság tagjaihoz. Mindegyik bizottság külön választja meg elnökét, tollvivőjét és más hivatalos személyzetét s maga állapítja meg ügyrendjét. Mindegyik bizottság külön tartja üléseit s a bizottsági tagok abszolút többségével hozza határozatait. A két bizottság egymással, együttes ülésben nem tanácskozhatik, hanem egymással írásbelileg közlik határozataikat s véleményeltérés esetében írásbeli üzenetekkel igyekeznek egymást felvilágosítani. Ha ezen írásbeli üzenetek útján a véleményeltérés megszüntethető nem lenne, akkor a két bizottság együttes ülést tart, de csakis szavazás végett. Ily együttes ülés három üzenetváltás sikertelensége esetében mindegyik bizottság által kívánható. Határozathozatalra mindegyik delegáció tagjai kétharmadának jelenléte kívántatik meg, s abszolút többség szükséges. Ha pedig valamelyik delegációból egy vagy több tag hiányzik, ily esetben köteles a másik delegáció is tagjainak számát úgy leszállítani, hogy tagjaik száma egyenlő legyen. A bizottságok ülései rendesen nyilvánosak. Határozat csak nyílt ülésben hozható. A közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottság a kijelölt ügyekben és módon az országgyűlést Ő Felsége többi országainak irányában képviseli. A bizottság előleges utasítások által meg nem köthető. A delegáció tagjainak mentelmi jogát a törvény biztosítja.

A bizottságok hatásköréhez csak azon tárgyak tartoznak, melyek a törvényben közösekül jelöltek meg s mint ilyenek határozottan a bizottsághoz vannak utasítva. Ezeken túl a bizottságok intézkedéseikben nem terjeszkedhetnek és a magyar országgyűlés és kormányzat (valamint természetesen az osztrák birodalmi tanács és minisztérium) részére fentartott ügyekbe nem avatkozhatnak. A bizottság főfeladatát a közös ügyek költségeinek megállapítása, a közös költségekre vonatkozó zárszámadások felülvizsgálata és a közös minisztérium ellenőrzése, esetleg feleletrevonása képezi. A közös minisztériumnak jogában áll s midőn erre felszólíttatik, köteles is mindegyik bizottságnál megjelenni, felelni és szóval vagy írásban s ha az kár nélkül történhetik, a szükséges iratok előterjesztése mellett is felvilágosításokat adni.

A közös ügyekre vonatkozó költségvetést a közös miniszterium mindkét állam felelős miniszteriumának befolyásával készíti. A bizottságok külön tárgyalják, észrevételeiket egymással írásban közlik s a mely pontra nézve meg nem egyeznek, azt együttes ülésben közös szavazással határozzák el.

A bizottságok által megállapított költségvetést az egyes országok többé tárgyalás alá nem vehetik, hanem mindegyik állam köteles a megállapított arány szerint rá eső részt viselni. Ez összegek, melyek a megállapított közös költségvetésből Magyarországra esnek, a magyar országgyűlés elé terjesztendő költségvetésbe a miniszterium által szintén felvételnek. Csakhogy ezen költségek a mennyiségre nézve vitatás alá többé nem vehetők. A közös költségek fedezésére szolgáló részt a magyar pénzügyminiszter havonként a közös pénzügyminiszterhez átteszi, és pedig azon arány szerint, melyben a közös költségek összege az országos költségek összegéhez áll.

A bizottság fejedelmi jóváhagyással „megerősített és jóváhagyott“ határozatai kötelező erővel bírnak. Az ily megerősített határozatokat azonban Ő Felsége mindegyik országgyűlésnek az illető miniszterium által adhatja tudtára. Ezeket Magyarországon Ő Felsége csak a magyar miniszterium által hajtathatja végre.

53. §. A közös miniszterek. Az 1867: XII. t.-cz. rendeli, hogy egy közös miniszterium állítandó fel azon tárgyakra nézve, melyek mint valósággal közösek, sem a magyar korona országainak, sem Ő Felsége többi országainak külön kormányzata alá nem tartoznak. E miniszterium a közös ügyek mellett sem egyik, sem másik államnak külön kormányzata ügyeit nem viheti, azokra befolyást nem gyakorolhat.

A közös külügyminiszter a külügyek kezelésében Ő Felségének segédorganuma. Ő szokott továbbá elnökölni azokon az ú. n. közös miniszteri tanácskozásokon, melyeken a közös minisztereken kívül a két állam miniszterei is résztvesznek. A külügyek igazgatásában a közös külügyminiszter organumai: a nagykövetek, követek és meghatalmazott miniszterek, miniszterrezidensek, diplomáciai ügyvivők és az utóbbi jeleggel bíró konzulok.

A hadseregre vonatkozó jogait a Felség a közös hadügyminiszter által gyakorolja. A hadi tengerészeti ügyeit a hadi tengerészeti főparancsnok, ki a hadügyminiszterium tengerészeti osztályának vezetője, közvetlenül Ő Felségének alárendelve intézi.

A közös pénzügyminiszterhez tartozik: a közös ügyek költségvetését a két kormány befolyásával elkészíteni és a delegációk elé terjeszteni, a költségvetést a megállapított arányban a két államra kivetni, az egyes államok által beszolgáltatott összegeket átvenni és felhasználni, a közös jóállás alatt levő függő államadósságot kezelni, továbbá amennyiben a két állam közös kölcsön felvételét elhatározza, ennek felvételénél eljárni. A közös pénzügyminiszterre van bízva még Bosznia és Herzegovina adminisztrációjának vezetése is.

Az uralkodónak valamely közös ügyben tett rendelkezéséhez egy közös miniszter ellenjegyzése szükséges. Magyar miniszter nem ellenjegyezhet egy közös miniszter helyett, de ez sem egy magyar miniszter helyett.

A közös miniszterium minden tagja felelős mindarra nézve, a mi hatásköréhez tartozik; az egész miniszterium is együtt felelős oly hivatalos intézkedéseiről, melyeket együtt állapított meg. A közös pénzügyminiszter felelős az általa átvett összegeknek a kitűzött célokra leendő fordításáért.

Ugy a magyar, mint az osztrák országos bizottságnak joga van a közös minisztereknek perbefogását indítványozni. Ha az egyik bizottság a vád alá helyezést elhatározza, ezen határozat közöltetik a másik bizottsággal s ha az szintén elfogadja, ez jogérvényes. Mindegyik bizottság az illető országnak a bizottságon kívül álló független, törvénytudó polgárai közül külön huszonnégy tagot javasol. Mindegyik bizottságnak jogában áll a másik bizottság által javasolt huszonnégy tag közül tizenkettőt törölni; a vádlottak együtt és összesen szintén tizenkét tagot vehetnek vissza, mindegyik delegációból hat hat tagot s az így megmaradt tagok lesznek a pernek bírái.

54. §. A kvóta. A közös költségekhez való hozzájárulás aránya időről-időre létrejövő alku, megegyezés által állapíttatik meg. E végből a két állam országgyűlése által egy-egy hasonló számú

tagokból álló küldöttség választatik. Ezen két küldöttség, a felelős miniszteriumok befolyásával, részletes adatokkal támogatott javaslatot készít.

Megegyezvén a küldöttségek, a javaslat a két állam törvényhozása elé terjesztetik. Mindegyik országgyűlés az illető miniszteriumok útján közli határozatait a másik országgyűléssel s ha a megállapodás sikerül, akkor az egyező javaslatok, mint a két országgyűlés által elfogadott törvényjavaslatok, terjesztetnek Ő Felsége elé szentesítés végett.

Ha azonban a két küldöttség egymással megegyezni nem tud, mindegyik küldöttség javaslata mindkét országgyűlés elé terjesztetik és ha a két országgyűlés se tudna megegyezni, akkor az előterjesztett adatok alapján Ő Felsége határozza meg az arányt.

Ily módon kötöttetett először 1867-ben megegyezés (1867: XIV. t. cz.) tíz évre (1868 jan. 1-től 1877 decz. 31-éig), melynek értelmében Magyarország 30%-al, Ausztria pedig 70%-al járul a közös költségekhez. Az 1872: IV. t. cz. a határőrvidék egy részének polgárosítása folytán megállapította, hogy Magyarország először is a közös költségek fedezetlen részéhez $\frac{4}{10}$ százalékkal járul és a fenmaradó, még fedezetlen rész osztatik el a két állam közt a fenti arányban. 1872-ben a határőrvidék polgárosítása befejeztetvén, a fentemlített előzetes megterhelés (praecipuum) 2%-ra emeltetett fel. Az utolsó kvóta-törvény (1887: XXIII.) ugyanezen arányt tartotta fenn.

Ezóta a kvóta iránt a két országgyűlés meg nem egyezvén, az arányt ismételten Ő Felsége állapította meg és pedig akként, hogy Magyarország $33\frac{3}{49}$, Ausztria $66\frac{16}{49}$ % -al járul a közös költségekhez. A praecipuum megszűnt. A közös költségek fedezésére szolgál mindenek előtt a határvám jövedelme.

55. §. A közös egyetértéssel elintézendő ügyek. Az 1867: XII. t. cz. szerint azon ügyeken kívül, melyek a *pragmatica sancti*óból kiindulva közösen elintézendőknek tekintetnek, vannak még más oly fontos ügyek, melyek közössége nem folyik ugyan a *pragmatica sancti*óból, de melyek részint a helyzetnél fogva, politikai tekin-

tetből, részint a két állam érdekeinek találkozása következtében czélszerűbben intézhetők el közös egyetértéssel, mint külön. Ilyen közös egyetértéssel elintézendő ügyeknek mondattak ki 1867-ben: az osztrák államadósság ügye, a vám- és kereskedelmi ügyek s a bankügy.

56. §. Az osztrák államadóssági teher egy részének elvállalása. Az 1867: XII. t.-cz. kijelenti, hogy Magyarországot, alkotmányos állásánál fogva, oly adósságok, melyek törvényes beleegyezése nélkül támadtak, jogilag nem terhelhetik. Mégis méltányossági szempontból, politikai tekinteteből s nehogy azon súlyos terhek alatt, melyeket az abszolút uralom összehalmozott, Ő Felsége többi országainak jóléte és így Magyarországé is összeroskadjon, hajlandó az ország ezen államadósságok egy részét elvállalni s az iránt, előleges értekezés folytán, Ő Felségének többi országaival egyezkedésbe bocsátkozni. A megegyezés a két állam közt létrejött s az 1867: XV. t.-czikkben foglaltatik. E törvénczikk szerint az 1868. évi január 1-től kezdve a magyar korona országai az eddigi osztrák államadósság kamatainak törlesztéséhez 29.188,000 frtnyi állandó, további változás alá nem eső évi járulékot fizetnek, ebből 11.776,000 frtot érczpenzben.

57. §. A közös függő adósság. A függő államadósság állt a 312 millió frtot kitevő államjegyekből és váltópénzjegyekből; ez az 1867: XII. t.-cz. által mindkét állam közös jótállása alá helyeztetett. Kezelése a közös pénzügyminiszterre bízott. E mellett az ellenőrzésre egy-egy bizottság volt kiküldve, mely mind Magyarország, mind Ausztria részéről választatik a törvényhozótestületek tagjai sorából, és pedig hat-hat rendes és három-három póttagból; négy tag és egy póttag a képviselőház tagjaiból, két tag és egy póttag pedig a főrendiház (Ausztriában az urak házának) tagjai sorából választatván. Az 1892: XVIII. t.-cz. kimondta a közös függő adósság visszafizetését vagyis az államjegyek levonását.

58. §. A szab. osztrák nemzeti bankot illető adósság. Azon 80 millió frtnyi

államadósság tekintetében, mely az osztrák nemzeti bankot cselekvőleg illette, az 1878: XXVI. törv.-cikkben kijelentette Magyarország, hogy erre vonatkozólag jogi kötelezettség ugyan nem terheli. Ennek daczára a maga részéről beleegyezik abba, hogy az osztrák-magyar bank tiszta jövedelmeiből a magyar korona országai, illetve a birodalmi tanácsban képviselt országok részére eső rész az osztrák-magyar bank szabadalmának ideje alatt a fentebb említett 80 millió frtnyi kölcsön törlesztésére fordíttassék. — Az 1899: XXXVIII. t.-cz. szerint ezen 80 millió forintnyi adósság 1900. évi január 1-től kezdve 30 millióra szállt alá, úgy, hogy 30 millió arany forintot az osztrák kormány a banknak lefizetett, 30 milliót pedig a bank tartalékalapja terhére leirt. Az osztrák kormány által lefizetett 30 millió frt. törlesztéséhez a magyar korona országai úgy járulnak hozzá, hogy a lefizetett 30 millió 30 százalékát vagyis 9 millió frt-ot ötven egyenlő évi részletben kamattalanul fizetik az osztrák kormánynak. Az adósság 30 milliót tevő még törlesztetlen maradványa az osztrák-magyar bank szabadalma lejártáig (1910) nem törlesztetik.

59. §. A vám- és kereskedelmi szövetség. Az 1867: XII. t.-cz. szerint a kereskedelmi ügyek közössége sem foly a *pragmatica sancti*óból, mert annak értelmében a magyar korona országai saját felelős kormányuk és törvényhozásuk által szabályozhatnák kereskedelmi ügyeiket. Miután azonban Magyarország és Ő Felsége többi országai közt az érdekek kölcsönös érintkezései fontosak és számosak, kész Magyarország arra, hogy a kereskedelmi ügyekre nézve egyfelül a magyar korona országai, másfelől Ő Felsége többi országai közt időnkint vám- és kereskedelmi szövetség köttessék. E szövetség állapítaná meg azon kérdéseket, melyek a kereskedelemre vonatkoznak s meghatározná az egész kereskedelmi ügy kezelési módját. A szövetség megkötése kölcsönös alku által történnék, oly módon, mint két egymástól jogilag független ország hasonló egyezkedései történnek. A két fél felelős miniszteriumai közös egyetértéssel készítik meg a szövetségi részletes javaslatot s azt mindegyik fél az illető országgyűlés elé terjeszti s a két ország-

gyűlésnek megállapodásai lesznek Ő Felsége szentesítése alá terjesztendőek. Amennyiben ezen tárgyak felett az egyezkedés nem sikerülne, az ország önálló törvényes intézkedési jogát magának fentartja s minden jogai e részben is sértetlenek maradnak. Az ennek folytán létrejött vám- és kereskedelmi szerződés az 1867: XVI. t.-cikkbe foglaltatott. E szerződés tíz évre kötött, a legutóbbi szerződés az 1887: XXIV. t.-cikkben foglaltatik. Ez óta vám- és kereskedelmi szövetség nem jött létre.

A mai rendezést az 1899: XXX. t.-cz. foglalja magában, mely az ország önálló törvényes intézkedési joga alapján rendeli, hogy a vám- és kereskedelmi ügyekre a korábbi törvényekben fenálló határozatok, illetve az ezen határozatoknak megfelelő jelenlegi állapotok az 19. évi december hó 31-ig hatályban maradnak, feltéve, hogy az ezen határozatoknak és törvényeknek megfelelő jelenlegi állapotok és a viszonyosság Ő Felsége többi királyságaiban és országaiban szintén változatlanul fentartatik. — Amennyiben 1903-ig az 1867: XII. t.-cz. értelmében vám- és kereskedelmi szövetség nem jön létre, a nemzetközi kereskedelmi szerződések az 1907-en túl terjedő időtartamra nem köthetők. Arra az esetre, ha a törvény hatályának tartama alatt a fentérintett jelenlegi állapot, illetőleg viszonyosság Ő Felsége többi királyságaiban és országaiban bármi oknál fogva változást szenvedne, utasított a kormány, hogy az ország pénzügyi és közgazdasági érdekeinek megóvására és érvényesítésére szükséges javaslatokat haladéék nélkül az országgyűlés elé terjessze. Amennyiben e célra azonnali intézkedéseknek szüksége merülne fel, a szükségesnek mutató intézkedéseket rendeleti úton életbe léptetheti. E rendeletek azonban a törvényhozásnak, ha az együtt van, tizennégy nap alatt, ha együtt nincs, összejövetele után azonnal bemutatandók.

A vámközösségi állapot főbb határozmányai a következők:

Mindkét állam területe egy vámterületet képez. Egyik államnak sincs jogában oly tárgyakra, melyek a másik állam területére vitetnek át, vagy onnan hozatnak be, beviteli, kiviteli vagy átviteli vámilletékeket kivetni; az egyik állam területén a másik

állam területéről bevitt czikkek bármi czímen szedett belső adókkal csak úgy és oly mérvben terhelhetők meg, amennyiben ily adókkal a saját területe hasonló iparczikkei vagy termékei megterhelhetnek. A közös vámhatáron belül az érvényes vámdijszabályzatok és vámtörvények, a vámszedési és kezelési szabályok csak a két törvényhozás, illetve a két állam szakminisztereinek közös egyetértésével változtathatók vagy szüntethetők meg.

A közgazdasági viszonyok tárgyában a külfölddel kötött szerződések (kereskedelmi-, hajózási-, vám-, konzulátusi-, posta- és távirdaszerződések) mindkét államra egyformán kötelező erővel bírnak; jövőben az ily szerződések a közös külügyminiszter által kötöttek, de fennmarad a törvényhozások alkotmányos hozzájárulása. A fővasutak mindkét államban egyenlő elvek szerint építendő, tartandó üzemben és igazgatandó. A posta- és távirdaügy egyforma elvek szerint rendezendő be és igazgatandó. A kikötőügyi és tengeri közegészségügyi közigazgatásra, a tengeri hajózásra, a tengeri egészségügyre, tengeri halászatra egyenlő szabályok alkalmazandók.

Az összes konzulátusi ügyet a közös külügyminiszter vezérli. Konzulátusok felállításánál, valamint a konzulátusok számára kereskedelmi ügyekben adandó utasításoknál a külügyminiszter a két kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg jár el.

Mindkét állam miniszteriuma az osztrák-magyar vámterület külkereskedelmére vonatkozó statisztikai anyagot kölcsönösen közlik egymással.

A só- és dohányjövedék és azon közvetett adók, melyek az ipartermelésre közvetlen befolyással vannak (a sör-, szesz-, ásványolaj- és cukoradó) mindkét állam területén egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint kezeltetnek és ezek csakis közös egyetértéssel változtathatók meg. A pénz- és mértékrendszer közös egyetértéssel szabályoztatik és csak közös egyetértéssel változtható meg. Kereskedelem és iparűzés szempontjából a két állam lakosai egyenlő elbánásban részesítendő. A találmányi szabadalmak mindkét állam területén érvénnyel bírnak. Az árujegy és mustraoltalomra fennálló törvényes határozatok csak közös egyetér-

téssel változtathatók meg. Kereskedelmi és gyári jegyek, mustrák és minták mindkét államban teljes törvényes oltalomban részesülnek. Az egyik állam területén törvényesen megalakult részvénytársaságok biztosító társaságok, közkereseti és iparszövetkezetek működésüket a másik állam területére is kiterjeszthetik és ottan fióktelepeket állíthatnak fel. A kereskedelmi miniszter, valamint a közös külügyminiszter a hányszor szükségét látják, az egyöntetű eljárás megállapítására a vámigazgatásra vonatkozó ügyek megbeszélésére vám- és kereskedelmi értekezlet tartását kívánhatják,

60. §. A bankügy. Az önálló jegybank felállításának joga úgy Magyarországnak, mint Ausztriának megilleti. E jogról azonban ideiglenesen mindkét állam lemondott a bankjegyek kibocsátásának kizárólagos joga az osztrák-magyar bankra ruházott (1878: XXV.).

Az osztrák-magyar bank szabadalmát legutóbb az 1899: XXXVII. t.-cz. 1910. december 31-éig ismét meghosszabbította. Ha azonban a vám- és kereskedelmi viszonyoknak az ország önálló intézkedési joga alapján létesült szabályozása (1899: XXX.) 1907. évi december 31-én hatályát veszti a nélkül, hogy a két állam törvényhozásai a közösséget a vámügyekben e határidőn túl legalább 1910. évi december 31-ig terjedő hatálylyal elhárították volna, az osztrák-magyar banknak meghosszabbított szabadalma 1907. évi december 31-én önmagától megszűnik.

61. §. A magyar és osztrák állam viszonyának államjogi jellege. Az 1867: XII. t.-cz. a *pragmatica sanctio*t fogadja el kiindulási pontul; a *pragmatica sanctio* pedig Magyarország alkotmányos önállóságát sértetlenül fentartja. Elismeri az 1867: XII. t.-cz., hogy eddig a közös viszonyokra a magyar országgyűlés és a magyar király intézkedtek, emellett ismételve kiemeli Magyarország közjogi önállóságát. Az országgyűlés Ő Felsége többi országaival, mint alkotmányos népekkel, mindkét fél függetlenségének megóvása mellett akar érintkezni. Alapeszméje a törvénynek hogy egyrészről a magyar korona országai együtt, más részről Ő Felsége többi országai és tartományai együtt

úgy tekintessenek, mint két külön s teljesen egyenrangú fél, s ezt a közös kiindulási pontul szolgáló *pragmatica sanctio*ból származtatja, mellőzhetlen feltételül a paritást tűzi ki. Majd kijelenti, hogy kész az ország Ő Felsége többi országaival, mint szabad nemzet szabad nemzettel egyezkedésbe bocsátkozni; a magyar korona országai, mint a fejedelm többi országaitól jogilag külön álló országok említettnek; végül a közös ügyekre s azok kezelési módjára vonatkozó összes határozatok egyik alapfeltételéül az ország alkotmányának fentartását tűzi ki.

Magyarország és Ausztria fejedelme ugyanazon egy fizikai személy, az egy természetes személyben azonban kettős fejedelmi minőség egyesül. A fejedelmi hatalom semmi részében nincs egygyéválva; megszerzése, a fejedelmi szerv megalakulása más módon történik mindkét államban; tartalmára, alkotmányszerű gyakorlatára a két állam külön alkotmányszabályai mérvadóak. A kettős fejedelmi minőségnek megfelelőleg a természetes személyében közös uralkodó czíme: „ausztriai császár és Magyarország apostoli királya“.

A két állam külön ügyeiben az illető állam fejedelmi hatalmának alkotmányszerű tartalmát gyakorolja. A közös ügyekben pedig mint magyar király és ausztriai császár jár el. kettős fejedelmi hatalmat gyakorol, azonban kettős fejedelmi minősége ezekben az ügyekben is megkülönböztetve van. Ez részben külsőleg is kifejezésre jut, így a delegációk összehívásánál, határozataik megerősítésénél.

A mint nincs közös államhatalom, úgy nincs közös államterület sem, hanem a magyar korona országainak és az ausztriai államnak területe. Nincs továbbá közös állampolgárság, a magyar állampolgár Ausztriában idegen és viszont.

Magyarország és Ausztria viszonyában új állam nem alakult, annak egy eleme sincs jelen, nem lévén közös államterület, közös állampolgárság és közös főhatalom. Csak a szövetségi célra való tekintettel van módosítva az államhatalom gyakorlása (t. i. a közös ügyekben), s a szövetségi célra közös intézmények (a delegációk és közös miniszteriumok) állanak fenn. Ennélfogva a két állam

kapcsolata lényegében államszövetséget képez s mint ilyen nemzetközi jogi, nem államjogi jellegű. E szerint Magyarország és Ausztria viszonya fejlődési szervének személyi közösségére való tekintettel personálunio és pedig, miután nem csak szerződésszerű kötelezettségek kötik össze az államokat, hanem a szövetségi célra nézve ugyancsak szerződési alapon létesült, közös intézmények is alkottattak, intézményes personálunio.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
I. A terület	8
II. A nép	10
III. Az államhatalom	16
A) Az államhatalom főtenyezői	
1) A király	16
2) Az országgyűlés	22
B) Az államhatalom működése	
1) A törvényhozás	29
2) A kormányzás	29
3) A bíráskodás	36
IV. Horvát-Szlavon-Dalmát-országok viszonya Magyarországhoz és autonom alkotmányuk	38
V. A magyar korona országainak államjogi viszonya az osztrák államhoz	44

Stampfel Károly kiadásában Pozsonyban

megjelent és tőle, valamint minden hazai könyvárústól megszerezhető:

Tudományos zseb-könyvtár.

Minden egyes füzet ára: 60 fillér. = 30 kr.

A „*Tudományos zseb-könyvtár*“ időhöz nem kötötten, 60 filléres kis füzetekben jelenik meg s a tudományok minden ágára kiterjeszkedik.

A „*Tudományos zseb-könyvtár*“ idővel mindazt felöleli, a mi az általános műveltség körébe tartozik. A csinos külsejű füzeteket, rendkívüli olcsóságukra való tekintettel, bárki könnyen megszerezheti, aki pedig a hasznos tudnivalók ismeretét a legkényelmesebb módon akarja elsajátítani, az föltétlenül vegye meg a „*Tudományos zseb-könyvtárt*“. A jó magyarsággal és eleven stilusban írt füzetek főbb vonásokban világos képet adnak az illető tudományról és megismertetik az olvasót mindazzal, amit az illető szakmából okvetlenül tudnia kell.

Eddigelé a következő füzetek jelentek meg:

1. Földrajzi és statisztikai tabellák. 2. kiad. Összeállította Hickmann A. és Péter J.
2. Számtani példatár. 2. kiad. Irta Dr. Lévay E.
3. Kis latin nyelvtan. Irta Dr. Schmidt Márton.
4. Magyar irodalomtörténet. 2. kiad. Irta Gaal Mózes.
5. Görög nyelvtan. Irta Dr. Schmidt Márton.
6. Francia nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
7. Angol nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
8. Római jog. I. Institúciók. Irta Dr. Bozóky Alajos.
9. Római jog. II. Pandekták. Irta Dr. Bozóky Alajos.

10. Egyházjog. (Kathol.) Irta Dr. Bozóky Alajos.
11. Magyar nyelvtan. Irta Gaal Mózes.
12. Magyar stilisztika. Irta Gaal Mózes.
13. Magyar retorika. Irta Gaal Mózes.
14. A sík trigonometriája. Irta Dr. Lévay Ede.
15. Római régiségek. Irta Dr. Schmidt Márton.
16. Magyarország oknyomozó története. 2. kiad. Irta Cseh L.
17. Kereskedelem története. Irta Dr. Stirling Sándor.
- 18—20. Egyetemes irodalomtörténet. Irta Hamvas József.
21. Nemzetközi jog. Irta Dr. Gratz Gusztáv.
22. Magyar poétika. Irta Gaal Mózes.
23. Planimétria példatárral. Irta Dr. Lévay Ede.
24. A római nemz. irod. tört. Irta Márton Jenő.
25. Német nyelvtan. Irta Albrecht János.
26. Oszmán-török nyelvtan. Irta Dr. Pröhle Vilmos.
- 27—30. Árúisme-lexikon. Irta Dr. Koós Gábor.
- 31—34. Magyar magánjog. Irta Dr. Katona Mór.
35. Számтан. Irta Dr. Lévay Ede.
36. Logarithmustáblák. Összeállította Polikeit Károly.
- 37—38. Magyarország őskora. Irta Darnay Kálmán.
- 39—40. Magyar büntetőjog. Irta Dr. Atzél Béla.
- 41—42. Bünvádi perrendtartás. Irta Dr. Atzél Béla.
43. Kis növénygyűjtő. Összeállította Dr. Cserey Adolf.
44. Algebra. Irta Dr. Lévay Ede.
45. A magyar helyesírás törvényei. Irta Gaal Mózes.
46. Ábrázolástan. I. füzet. Irta Dr. Kolbaí Arnold.
47. Ábrázolástan. II. füzet. Rajzok az ábrázolástanhoz.
- 48—49. Növényhatározó. Irta Dr. Cserey Adolf.
50. Stereometria. Irta Dr. Lévay Ede.
51. Világtörténelem. I. rész. Irta Cseh Lajos.
- 52—53. Stilisme. Irta Boros Rudolf.
54. Levelező gyorsírás. Irta Bódogh János.
55. Magyar közigazgatási jog. Irta Dr. Falcsik Dezső.
56. Alkotmányi politika. Irta Dr. Gratz Gusztáv.
- 57, 57a. Magyar pénzügyi jog vázlat. Irta Dr. Bartha Béla
58. Általános földrajz. Irta Hegedűs István.

59. **Ethika.** Irta Dr. Somló Bódog.
60. **Ásványhatározó.** Irta Dr. Cserey Adolf.
61. **Zeneműszótár.** Irta Goll János.
62. **A görög irod. tört.** Irta Márton Jenő.
- 63—64. **A Zománcz.** Irta Mihalik József.
65. **Vita-gyorsírás.** Irta Bódogh János.
66. **A magyar váltójog.** Irta Dr. Berényi Pál.
67. **Világtörténelem.** II. rész. Irta Cseh Lajos.
- 68—69. **A rajzolás vezérfonala.** Irta Boros Rudolf.
- 70—72. **Mythologia.** Irta Dr. Losonczi Lajos.
73. **Általános zenetan.** Irta Goll János.
74. **Államszámviteltan.** Irta Dr. Berényi Pál.
75. **Jogbölcselet.** Irta Dr. Somló Bódog.
76. **Rovargyűjtő.** Irta Dr. Cserey Adolf.
77. **Szervetlen kémia.** Irta Schwicker Alfréd.
78. **Mechanika.** Irta Dr. Lévy Ede.
79. **Szociológia.** Irta Dr. Somló Bódog.
80. **Logika.** Irta Dr. Schmidt Márton.
81. **Akustika. Optika. Hőtan.** Irta Dr. Lévy Ede.
82. **Áruüzleti szokások.** Irta Matavovszky Béla.
83. **A német irodalom rövid. vázl.** Irta Albrecht János.
84. **Kereskedelmi jog.** Irta Dr. Berényi Pál.
85. **Elektromosság és mágnesség.** Irta Dr. Lévy Ede.
86. **Kosmografia.** Irta Dr. Bozóky Endre.
- 87—89. **Lepkehatározó.** Irta Dr. Cserey Adolf.
- 90—91. **A testgyakorlás alapelemei.** Irta Dr. Ottó József.
92. **Kis fizikai földrajz.** Irta Dr. Bozóky Endre.
93. **Szerves kémia.** Irta Schwicker Alfréd.
94. **Világtörténet.** III. rész. Irta Cseh Lajos.
95. **Analytikai síkmértan.** Irta Dr. Lévy Ede.
- 96—98. **Bogárhatózó.** Irta Dr. Cserey Adolf.
99. **Meteorologia.** Irta Dr. Bozóky Endre.
100. **A magyar művelődés tört.** Irta Dr. Bartha József.
101. **Astronomia.** Irta Dr. Wonaszek A. Antal.
102. **Bevezetés a jog- és államtudományokba.** Irta Dr. Kun B.
103. **Banktechnika.** Irta Juhász K.

104. **Kereskedelem-lsme.** Irta Dr. Berényi Pál.
105. **Gyakorlati olasz nyelvtan.** Irta Dr. Cs. Papp József.
106. **Fotografálás.** Irta Sajóhelyi Béla.
107. **Dramaturgia.** Irta Rakoczay Pál.
108. **Anthropologia** (Embertan). Összeállította Lósy József.
109. **Lélektan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
110. **Physikai zsebkönyv.** Irta Dr. Bozóky Endre.
111. **Német helyesírás.** Irta Albrecht János.
112. **Mathematikai szünórák.** 1. füzet. Irta Mikola Sándor.
113. **Aesthetika.** Irta Dr. Bartha József.
114. **Mathematikai szünórák.** 2. füzet. Irta Mikola Sándor.
115. **Algebrai példatár.** 2. kiad. Irta Dr. Lévay Ede.
116. **Görög regiségek.** Irta Dr. Schmidt Márton.
- 117—118. **Az állatok fejlődése.** I. rész. Irta Dr. Perényi J.
- 119—120. **Magyar protestáns egyházjog.** Irta Hörk József.
- 121—123. **Gombaisme.** Irta Dr. Cserey Adolf.
124. **Az állatok fejlődése.** II. Irta id. Dr. Perényi J.
125. **Építési enciklopedia.** I. füz. Irta Lechner J.
126. **Az állatok fejlődése.** III. Irta id. Dr. Perényi J.
127. **Építési enciklopedia.** II. füz. Irta Lechner J.
128. **Kis ásványtan.** Irta Dr. Cserey Adolf.
129. **Építési enciklopedia.** III. füz. Irta Lechner J.
130. **Építési enciklopedia.** IV. füz. Irta Lechner J.
- 131—132. **A növények természetrajza.** Irta Dr. Cserey Adolf.
133. **Magyar közjog.** Irta Dr. Balogh Arthur.

A „Tudományos zsebkönyvtár“-ban legközelebb, de időhöz nem kötötten, a következőkötetek megjelenése van tervbe véve:

Egészségtan	Keresk. földrajz	Paedagógia
Foglalmazványok	Keresk. számtan	Pénzügytan
Földrajz (politikai)	Könyvviteltan	Polg. perrendtartás
Földtan	Művészet története	Statisztika
Galvanoplastika	Nemzetgazdaságtan	Természetrajz:
Galvanostegia	Népisme	Állattan
Geológia	Oktatási módszertan	Növénytan
Jogtörténet	Órosz nyelvtan	Ásványtan
Képzőművel. tört.	Ötvösség	

Minden egyes füzet 60 fillér.

